

Хр. Цаневъ — Варна.

Активенъ методъ.

I Какъ се учелъ първобитниятъ човѣкъ. Поставенъ всрѣдъ непривѣтливата природа и враждебнитѣ нему животни и стихии, първобитниятъ възрастенъ човѣкъ билъ принуденъ да води тежка, упорита борба за съществуване. Той билъ длъженъ да напрѣга слабия си умъ и сънливата си фантазия да дирятъ пѣтища и да измислятъ срѣдства, какъ по-сигурно да се приспособи къмъ срѣдата, въ която билъ туренъ да живѣе и се бори. Първата поука, която съ течение на вѣковете почерпалъ отъ своя житейски опитъ, била: чрѣзъ наблюдение, опити и работене да се запознава съ полезнитѣ и врѣдителни качества на растения, животни, явления, които или били опасни за живота му или служили за храна, облѣкло, жилище и др. Значи, природни условия и собственъ умъ го учили да се запознава по активенъ пѣтъ съ нѣща и факти въ природата. Обаче не само знанията на нѣкогашния и сегашния дивакъ сж опитни, ами и съврѣмениятъ слабо културенъ селянинъ, макаръ и грамотенъ, придобива познания за околната природа, като дѣйствува, отколкото като учи въ училище или като чете книги.

II. Какъ се учи дѣтето. Малкото дѣте започва да придобива знания за свѣта още отъ първитѣ дни на ражданieto си. Докато е повито и не може да се движи, то се запознава съ качества на нѣщата по опитенъ пѣтъ, като се вглежда и вслушва въ тѣхъ, като ги опипва сж ржка и ги допира до езикъ и устни, като ги смучи или мирише, а когато проходи, то наблюдава и изслѣдва всички нѣща наоколо си, като си играе съ тѣхъ, като ги подражава, като ги

чупи или разглобява, събаря или строи. Но когато започне да разбира говора на другитѣ и самъ да говори, нему се открива и другъ начинъ за обогатяване съ знания — рѣчта. Като пита или слуша разговоритѣ на възрастнитѣ, които иматъ повече познания за свѣта, то разширява кръга на своя опитѣ. По-голѣма точностъ и систематичностъ има въ онѣзи научни свѣдѣния, които родители или други възрастни му съобщаватъ отъ 7—8-та му година нататкъ. Това родителско обучение въ форма на другарски бесѣди и задружно дѣйствуване има за цѣль да приготви младитѣ хора за онѣзи частни занятия и обществени длѣжности, които ги чакатъ въ живота. Майката, напимѣръ, учи дѣщеритѣ си на прѣдене, тъкане, шиене, готвене, обноски съ хората повече съ дѣла, като ги кара да прѣдаватъ, тъкатъ, шиятъ, готвятъ, а бащата у старитѣ народи учи синоветѣ си да стрѣлятъ, ѣздятъ, оратъ, да познаватъ религията си, уредбата на държавата си и т. н., като ги води на ловъ, война, оранъ, копанъ, въ храмоветѣ, на събрания и т. н. И най-послѣ, когато малкиятъ човѣкъ стане пълнолѣтенъ, той и прѣзъ този периодъ продължава да се учи по всички възможни начини, но все пакъ дѣйствуването остава най-богатия и най-употрѣбимия начинъ за запознаване съ природната и обществена сръди. Напимѣръ, земледѣлецътъ, като оре и копае земята, като сѣе и обработва растенията, като развъжда и отглежда животнитѣ, запознава се съ свойствата и видоветѣ на земята, съ ползата отъ животнитѣ, съ видоветѣ и развъждането на растенията и т. н.

Тѣй се учелъ първобитниятъ човѣкъ, тѣй се учатъ и сега некултурнитѣ племена, тѣй се е учило и дѣтето прѣзъ всички врѣмена — дѣйствувайки. И ако наречемъ методъ пѣтя, по който човѣкъ придобива своитѣ опитни знания за нѣщата и сръчностъ за дѣлата, то употребяваниятъ отъ дѣтето и отъ дивака пѣтъ трѣбва да се нарече методъ на дѣйствуването или активенъ методъ за отличие отъ пасивния, който употребява дневното училище. Активниятъ методъ е дѣло на дѣтето и самоука и, слѣдователно, той съгласенъ съ тѣхната природа.

III. Какъ се учи въ сегашното училище. Когато се появило училището като учебно-възпитателно заведение, то било длѣжно да си избобрѣти методи и похвати, отговарящи на училищната обстановка и на характера на работата му. А понеже цѣльта на първоначалното училище у всички древни народи е била почти еднаква — да учи дѣцата на четмо и писмо, методътъ и похватитѣ били приблизително еднакви въ всички национални школи. За усвоението на двѣтѣ изкуства не се изисквали нито обширни знания по разни прѣдмети, нито голѣма сръчностъ по нѣкои сложни дѣйствия: да произнася звуковетѣ, да пише буквитѣ и да артикулира, чете и пише — ето учителевата работа; да слушатъ и гледатъ, какъ учителятъ произнася звуковетѣ съ гласнитѣ си органи, какъ

пише съ ржка и да подражаватъ тѣзи негови дѣйствия — ето работата на ученицитѣ. Когато ученицитѣ се запознавали съ буквитѣ и започвали да четатъ, тогава и толкова активност не се изисквала отъ тѣхъ, защото четивата въ старата и срѣднѣвѣковната школа сж били изключително съ религиозно или морално съдържание. Отвлѣчениятъ характеръ на тази учебна материя идѣлъ да засили и затвърди механическия и словесенъ начинъ на обучението до толкова, че и когато се въвели реални знания, то и тѣхното прѣподаване ставало словесно, а изучаването имъ — механически. Този методъ не е подобренъ много и днесъ, та всѣки, който е ходилъ въ нашето сегашно училище, ще знае, че още отъ първия училищенъ день учителътъ затваря дѣцата въ класната стая и ги нарежда на чинове да сѣдатъ като заковани. Додѣто ученикътъ е типъ на пасивно сщество, учителътъ, напротивъ, е въ дѣйствие съ пълна пѣра. Въ класъ ще го видите да разказва или описва, да чете или пише, да доказва или правило да извлича. Тѣй работи не само въ чисто словеснитѣ уроци, а и въ онѣзи, дѣто трѣбва да се чертае или рисува, да се показва или опитъ да се прави, въ градина да се работи или на екскурзия да се ходи. И тукъ ще го видите опитъ да прави, билка да показва и въпроси да задава или въ карта да се взира, да чертае и т. н. А какво правятъ ученицитѣ прѣзъ всичко това врѣме? — Слушатъ и запомватъ, което учителътъ каже, и разказватъ запомненото, ако бждатъ запитани. Тѣхъ методътъ не ги допуца да зематъ активно участие въ работката на учебната материя, защото между ученици и учебна материя винаги стои една стѣна — учителя, а кога изучаватъ урока си, пакъ се изправя друга — учебника. За тѣхъ нѣма физическа работа, инициатива и самодѣйностъ, освѣнъ когато прѣписватъ нѣщо въ тетрадкитѣ си, когато рисуватъ или рѣшаватъ задачи — работи, които могатъ да се извършватъ въ класната стая на чиноветѣ и сѣдешката. Ето такава е въ най-общи черти обучението въ днешната първоначална школа, което трае ежедневно по 4—5 часа прѣзъ цѣлъ редъ години и което държи ученика въ бездѣйствие, а учителя опѣва до изтощение. Това е словесната школа, която употрѣба пасивния методъ. Всички знания за прѣдмети и явления, за общества и закони, за биология и философия пасивниятъ методъ прѣдава съ думи, които дѣйствуватъ на слуха и възбуждатъ само центроветѣ на рѣчъта и твърдѣ нарѣдко двигателнитѣ центрове на физическата активностъ. Ученишкиятъ умственъ складъ не е съставенъ отъ конкретни прѣдстави за прѣдмети и явления, за събития и живи човѣци, а се състои отъ слухови символи на отвлѣчени думи, които изразяватъ абстракти понятия, мисли. По тѣзи причини влиянието на пасивния методъ върху душевния развой на ученика е твърдѣ ограничено. Отъ умственитѣ способности възбужда къмъ дѣйностъ тукурѣчи само вни-

манието, перцепцията и слуховата паметъ, но мислителнитѣ процеси не получаватъ надлежното развитие не толкова поради липса на случаи за упражненіе въ разсждаване, колкото поради обстоятелството, че това училище стоварва всичката работа върху учителя и като че се страхува да накара ученика самъ да мисли, издирва, работи. Учителътъ е длъженъ да намѣри храната, да я съдѣе, смели и наготово да я влѣе въ главата на ученика, а на послѣдния остава само да я перцепира и запомни. Съ този методъ слабо се въздѣйствиува и върху чувствуванието, защото хубавата рѣчь на учителя (ако такава притежава), когато се отнася върху достойни дѣла на личности и цѣли народи, може да възбуди благородни чувства, но това струва за по-възрастнитѣ ученици, а не и за малкитѣ дѣца. За упражненіе на тѣлото и за развитие на волята пасивниятъ методъ не допринася почти нищо, защото държи ученика въ бездѣйствие, когато, напротивъ, тѣхниятъ развой става прѣдимно чрѣзъ движения и дѣйствия. За пасивния характеръ на обучениото помага и обстановката и наредбата на школото. За тѣхъ ще стане дума по-сетнѣ.

IV. Какъ ще се учи въ трудовата школа. Ние диримъ методъ за трудовата школа. Самото название на тази школа дава да се разбере, че тя ще учи чрѣзъ трудъ, дѣйствиуване и че само поради това свое свойство тя не ще може да си служи съ пасивния методъ, защото трудъ и бездѣйность сж понятия несъвмѣстими. Дали пъкъ ще може да си служи съ активния или ще трѣба да се дири другъ методъ за нея, това ще зависи отъ условията, на които трѣба да отговоря този методъ, за да бѣде годенъ за употрѣба въ основната трудовата школа. Тѣзи условия сж: активната природа на ученика, психическата еволюция на дѣтето, характера на учебната материя и срѣдата или обстановката съ наредбата на школата.

Дѣтето е активно същество. Първото условие, на което трѣба да отговаря активниятъ методъ, е да изхожда изъ основнитѣ свойства на човѣшката природа. Биологията посочва активността като основна проява на живата клетка, понеже послѣдната усѣща и реагира на външнитѣ и вътрѣшни раздражения съ движения и дѣйствия. Организмътъ, който се състои отъ жива материя, не може да бѣде бездѣенъ; по необходимостъ той реагира и работата ѳе негова потрѣба, която цѣли да осигури съществуването му. Най-напрѣдъ инстинктивно, а послѣ съзнателно дѣтето използва своята активностъ не само да се запознава съ полезнитѣ и вреднитѣ нѣща, ами да задоволява и своята любознателность, която сжщо тѣй го води къмъ изслѣждане на прѣдметитѣ и явленията, които удовлетворяватъ неговитѣ нужди, обогатяватъ го съ знания и го привеждатъ да си изработи методъ за дѣйствиуване. Значи, прѣди още да постъпи въ училището, дѣтето

се учи; то е самоукъ, у когото самообучението взема формата на игра. Дѣятелниятъ характеръ на дѣтското дошкочно самообучение не е натрапенъ, а се развива самопроизволно отъ същата основа, отъ която се ражда и дѣятелниятъ характеръ на играта. Тоя методъ трѣба да се въприеме отъ училището и се продължи въ трудовото обучение като най-цѣлесходенъ. Най-послѣ, единъ методъ, който претендира да е природосъобразенъ, не смѣе да да се туря въ противорѣчие съ психофизичната активностъ на ученика. Напротивъ, той трѣба да прави всичко възможно, за да приспособява обучението къмъ тази вътрѣшна сила, която внесе въ обучението повече активни елементи и да я използва по-лесно и по-бързо, за да постигне цѣльта на обучението също тъй, както и разумниятъ кормчия използва попътния вѣтъръ по-бързо и благополучно да пристигне съ кораба си въ пристанището. Отъ това слѣдва: 1) методътъ на трудовата школа, която ще учи работейки, не може да бжде другъ, освѣнъ активния, понеже, като изобрѣтение на самото дѣте, непрѣменно е въ хармония съ неговата природа и понеже, когато свободно разполага съ себе си, не върши дѣла, които не удовлетворяватъ нѣкоя негова нужда и не му правятъ нѣ какво удоволствие; 2) като съобразенъ въ природата на ученика, този методъ не може да търпи обучение, което противодѣйствува или парализира, отбива или насочва дѣйността на ученика въ криви насоки, както прави словесниятъ методъ, като прѣвърща уроцитѣ отъ активни занятия въ езикови лекции и като обръща ученика отъ самодѣленъ творецъ на дѣла въ пасивенъ възприемачъ на думи, а ще насочва физичната и психична активностъ на дѣтето по онѣзи естествени канали, които водятъ къмъ познаване на природата, къмъ развитие на способноститѣ му и къмъ подготовка за живота. По този начинъ методътъ ще намалява неприятното чувство на усилие отъ тѣлесното и душевно напръжение и ще прави самото обучение такава интересна и полезна работа, каквато сж игритѣ, които постепенно ще отстѣпватъ мѣстото си на сериозна творческа дѣйностъ до края на възпитателния периодъ.

Психична еволюция. Друго основно свойство на човѣшката природа е сътивността. Тя е психиченъ елементъ, който съ развоа на човѣшкия родъ се развивалъ, прѣдавалъ се наследствено и се е разрасвалъ въ цѣла система душевни процеси, чиято съвокупностъ съставя неговия психиченъ животъ. Процеситѣ на психичната дѣйностъ се появяватъ по извѣстенъ редъ и се развиватъ по опрѣдѣлени закони. Прогресивното имъ развитие, споредъ законитѣ на дѣтската психология, съставя тѣхната естествена еволюция, която може да се разглежда отъ двѣ становища.

Когато изучаваме психичнитѣ процеси подъ биологич-

и на свѣтлина, тогава едни отъ тѣхъ — умственигѣ — ни даватъ знания за нѣщата (нѣщата и свойствата имъ, явленията и законитѣ имъ, хора, общество и отношенията имъ); други — процеситѣ на чувствуванието — сж вътрѣшни удоволствия и страдания, по които съзнанието оцѣнява впечатленията отъ вътрѣшния и външенъ миръ като полезни или врѣдителни за живота на индивида; трети — волевитѣ — които потикватъ чоѣка къмъ дѣйствия, за да придобие полезнитѣ и приятнитѣ нѣща и да отбѣгне неприятнитѣ и врѣдителнитѣ за съществуванieto му.

Но ако тѣзи процеси на познанието, чувствуванието и волята ги разглеждаме отъ генетично становище. (Кога се поражда единъ процесъ? Каква роль играе за появата на други слѣдъ него процеси? По кои психологични закони се развива всѣки процесъ?), то веднага се забѣлѣзва, че въ начало психичниятъ зародишъ е цѣлъ, недиференциранъ, ала заедно съ постепенното рѣстене на дѣтето и неговата нервна система тоя зародишъ се диференцира въ своитѣ елементи — усѣщание, удоволствие и страдание, стремежъ. Обаче тѣзи най-прости душевни явления рѣдко ги прѣживѣваме раздѣлено, чисти, а почти винаги съединени въ най-проститѣ психични продукти, като перцепти, прѣдстави, прости чувства и инстинктивни волеви актове. Слѣдващата по-горна стадия отъ развоя на душевния животъ се осложнява и чрѣзъ процеситѣ на мисленето; прѣдидежитѣ материали се прѣработватъ въ чувства, логични продукти, обмислени волеви дѣйствия, докато на четвъртия стадий достигатъ до най-висшитѣ и най-сложнитѣ идеи за хубавото, истинното, доброто, съвършенното, чийто творби сж изкуствата, наукитѣ, морала и др. Ето такъвъ е въ най-общи черти ходътъ на психичната еволюция у чоѣка, която започва отъ елементитѣ и върви къмъ проститѣ съединения, а отъ тѣзи къмъ активнитѣ образувания и идейнитѣ творби.

Отъ туй двояко становище за психичната еволюция се извеждатъ най-важнитѣ принципи, правила, похвати за учебно-възпитателния методъ, защото тази именно еволюция ни посочва пѣтищата, по които трѣба да се води трудовото обучение, да оформява личността и да се постига цѣльта.

Обучение. Обучението има работа съ психическия животъ на дѣтето, който пѣкъ се развива по свои собствени закони. Правилата, по които активниятъ методъ ще води труд. обучение, трѣбва да сж изведени отъ тѣзи закони на дѣтската психология, за да бже и обучението въ съгласие съ псих. еволюция на дѣтето. Защото всѣко възпитателно въздѣйствиe, което не хармонира съ законитѣ на растящото и развиващото се дѣте, ще дава сакати и уродливи индивиди. А понеже принципитѣ, правилата, методитѣ, учебнитѣ форми и др. на сегаш-

ната методология не сж плодъ отъ експериментално изучаване на дѣтската природа, затова и активниятъ методъ не може да ги възприеме на довѣрие. Трудовата методология тепърва трѣба да се строи. Тя трѣба да тури на прѣощнка цѣлото наслѣдство отъ сегашната дидактика, методика и ходегетика и да приеме само онова, което е въ съгласие съ дѣтската психология. Като такива могатъ да се смѣтатъ, напимѣръ, принципътъ, който прѣдписва обучението да отговаря на различнитѣ психични сили на дѣцата; другъ, който задължава разпрѣдѣлението на учебната материя да става въ концентрични кръгове; трети, който иска отъ обучението да върви отъ простото къмъ сложното, отъ близкото къмъ далечното, отъ конкретното къмъ абстрактното, отъ извѣстното къмъ неизвѣстното и още нѣкои други.

Тукъ му е мѣстото да се спомене накжсо и за интереса въ обучението. Споредъ хербартианцитѣ, най-близката цѣль на възпитателното обучение въ основното училище била да възбуди у дѣцата интересъ и да направи обучението интересно. Това пѣкъ се постигало чрѣзъ „ясно, живо и разбрано прѣподаване.“ Да се възбужда у ученицитѣ интересъ къмъ знанията се признава отъ всички видни педагози като първо условие, но срѣдствата за постигането му сж невѣрно посочени у хербартианската педагогия, защото тя дири условията на интересното обучение не въ ученика или въ учебната материя, а въ метода на обучението. Днесъ, обаче, се знае отъ психологията на дѣтето, че послѣдното се ражда съ биологични и психични нужди, които искатъ да бждатъ удовлетворявани; къмъ нѣщата пѣкъ, които ги задоволяватъ, проявява биологиченъ или психиченъ интересъ, който се поражда заедно съ нуждата, заедно съ нея се развива и, обикновено, съ нея процвѣтнява. Като знае, прѣзъ кои години завладява душата единъ интересъ,¹⁾ кои прѣдмети явления, дѣйствия, лица го задоволяватъ и ставатъ за дѣтето привлѣкателни, интересни, методътъ ще използва тѣзи психологични свѣдения, за да тури ученицитѣ въ непосредственъ допиръ съ нѣщата и да ги запознава съ тѣхъ при най-силно напръжение на тѣхния интересъ, безъ да има нужда да прибѣгва къмъ изкуствено възбуденъ такъвъ.

Изграждане. Възпитанието на младитѣ поколѣния у единъ народъ е най-трудната и сжщеврѣменно най-отговорната работа на възрастнитѣ къмъ потомството. За нея сж потрѣбни повече отъ 20 годишна дѣйность, която отъ кжсъ месо да отхрани възрастень мжжъ и отъ нѣколко наслѣдени заложби и отъ личния опитъ на дѣтето да изгради пълни и оформени личности. Тази работа у насъ, българитѣ, още повече се затруднява съ това, че ние тепърва трѣбва да поло-

1) По този въпросъ вж.: „Трудова школа. Отъ Хр. Цаневъ. Пловдивъ. Издание на Хр. Г. Дановъ. 1921 г.“ Стр. 70—93.

жимъ правилна основа на нашето възпитание, защото отъ по-отличителнитѣ качества на нашата национална душа явно личи, че въ нея има доста добри качества, които, впрочемъ, не блѣстятъ много ярко, но има и такива, които ѝ липсватъ и трѣбва да се насаждатъ, като напримѣръ солидарностъ, идейностъ, тачене своето и т. н., други, които трѣба да се коренятъ, като лъжа, сепаратизмъ, суевѣрие, лакомство за пари и земи, ограбване държавни и обществени имоти и т. н.; трети, които иматъ нужда отъ кастрене, като плѣвелитѣ на егоизма, религиознитѣ суевѣрия, обичаитѣ и четвърти, които трѣбва да се засилятъ, като морална издържливостъ, алтруизмъ, социалнитѣ чувства и др. Изобщо, у насъ има доста процеси, които се развиватъ правилно и красятъ българската душа съ добродѣтели, ала повечето иматъ нужда отъ прѣвъзпитание. Необходимо е българската национална душа първемъ да се почисти отъ буренакъ, бодили и корени, като отъ старитѣ психични заложи се оставятъ само достойнитѣ за култивиране, да се посѣятъ сѣмената на онѣзи добродѣтели, които ни липсватъ, и тогава да се подхване изграждането на новитѣ поколѣния споредъ избрания идеалъ.

Изграждането или оформяването на личността започва съ ражданието и върви отдолу нагорѣ тѣй, че всѣки подолень процесъ (напр. процесътъ на усѣщанieto) повиква на животъ другъ по-горень (напр. перцепцията), комуто прѣдава образуваниѣ отъ съдържания (усѣщанията) за прѣработка въ градиво отъ по-горна степенъ (перцепти). А когато процесътъ перцепция твори и доставя изобилно пълни, вѣрни и отчетливи перцепти за асоцииране, за комбинирание отъ въображението и за прѣработване отъ мислителния процесъ, тогава може да се смѣта, че тоя процесъ е развитъ и личността, като перцептивно същество, е оформена. По сѣщия начинъ се оформяватъ и всички други психични процеси, като въ края на възпитателния периодъ всѣки индивидъ получи пълень изразителень и само нему свойственъ образъ, съ който се отличава отъ всички други личности.

Дори когато изграждането на душевния образъ на ученицитѣ става словесно, то и тогава обучението помага много за оформяване на личността; ала когато се обучава по единъ активень методъ, който кара ученика не само да мисли, ами да чувствува и дѣйствува при обучението, тогава послѣдното упражнява не само умъ и воля, ами сформирва начини за мислене и похвати за дѣйствуване. Защото всѣки активень урокъ е редица отъ отдѣлни дѣйствия, които възбуждатъ къмъ нови дѣла, та отъ честото повторение и постоянно мислене и дѣйствуване тѣзи приеми прѣминаватъ въ привички, които по-ясно очертаватъ личността и я уле-

снять най-бързо и цѣлесходно да се приспособява къмъ срѣдата.

Цѣль. Въ своята книга*) опрѣдѣлихъ цѣльта на българското възпитание съ слѣдната формула: да подготвя младитѣ поколѣния за живота и да ги води къмъ съвършенство. Тая цѣль произтича отъ биологичната служба на ума, чувствуванието и волята, дѣйността на които се свежда къмъ познаване и придобиване на приятни и полезни нѣща и къмъ отбѣгване отъ врѣднитѣ и неприятни за съществуването на индивида. Тази е причината, дѣто придобититѣ знания за тѣзи нѣща иматъ утилитаренъ характеръ. Да дири полезното и да се пази отъ врѣдното — това е вродено прѣдразположение у човѣка, който отъ ранно дѣтство пита: „Защо ни служи ножа? За какво е хлѣба? — Защо ни е окото?“ Този именно интересъ подтиква дѣтето прѣзъ доучилищната възраст да изучава нѣщата; той не го напуска и когато трѣгне въ училище, та затуй и методътъ трѣба да насочва обучението прѣдимно върху нѣща полезни и врѣдни. Отъ това пъкъ става явна връзката между психната еволюция на дѣтето и първата частъ отъ цѣльта на възпитанието, която си поставихме. Защото, ако самата природа държи психичнитѣ процеси на биологична служба заради тѣхната полезностъ; ако знанията за нѣщата, които интересуватъ дѣтето до тази възраст, се отнасятъ главно за онова, което задоволява неговитѣ биологични и психични нужди; ако оформяването на дѣтската личностъ (до колкото може да се оформи до 14—15 година) става прѣдимно съ материалъ, който е най-годенъ за изграждането на човѣкъ за живота и ако до 90% отъ дѣщата оставатъ прѣзъ цѣль животъ само съ това образование, както сега, то наложително слѣдва, че основното училище не може да избира друга цѣль, освѣнъ да подготвя ученицитѣ си за живота.

Обаче, оформяването на младитѣ поколѣния не може да се постигне до края на второто дѣтство, и българскиятъ народъ не трѣба да остави всички бѣдни и способни за по-висока наука, чийто брой ще бже повече отъ половината учащи се, само съ образованието на основната школа, защото една материалистична цѣль каквато е подготовката за изживѣване нисшитѣ форми на живота, не води народитѣ къмъ висока култура. Ние трѣба да продължимъ своето национално изграждане и прѣзъ юношеската възраст въ нисшитѣ професионални и въ срѣднитѣ общообразователни и специални училища, а прѣзъ младостта — въ народнитѣ университети и въ прѣустроенитѣ казарми, защото прѣзъ тази половина на възпитателния периодъ послѣдовно се появяватъ висшитѣ научни, естетични, морални и др. интереси, които прѣвърщатъ

*) „Трудова школа“.

психичните процеси отъ пасивни въ активни, внасятъ въ съзнанието логични и идейни елементи, отварятъ нови хоризонти на душевна дѣйностъ и даватъ пълно и изразително очертание на личността. Прѣзъ тази именно възраст на обучението и неговъ методъ лежи длъжността да работятъ за развоѣ на висшите чувства и активните волеви дѣйствия, за да се изградятъ процесите на разсѣждението, които изработватъ логични, т. е. постоянни и опредѣлени понятия, вѣрни сѣждения и правилни умозаклучения, и да въздигне дѣйността на въображението отъ блѣнуване въ прѣднамѣрено творчество, което създава хипотези въ науката и идеали въ художествата, поставя цѣли за по-висши форми животъ и дири срѣдства да ги реализира. Тѣй оформени и доведени до послѣдното стѣпало на еволюцията, младежите ще бждатъ способни да творятъ идейни произведения толкова по-цѣнни, колкото съчетанието на идейното съ логичното е по-хармонично и по-близко до идеала.

А къмъ тозъ идеалъ искаме ние да водимъ обновенитѣ български поколения, защото идеалътъ е съвършенство, а възпитателното съвършенство състои въ развоѣ на всички физични и психични процеси (способности, наклонности) до най-високата степенъ, която могатъ достигна; искаме да имъ се даде най-съвършената форма, за която сѣ способни. И слѣдователно, като ще въвежда въ съзнанието на възпитаниците логично и идейно градиво, методътъ ще работи за възпитанието на българската младежъ и ще се стреми съ всички срѣдства на методологията да реализира въ ученишкото съзнание образа на онзи идеалъ-човѣкъ, който е изграденъ отъ идеите: хубостъ, здраве, трудолюбие, доброта, характерностъ и др. и който възпитанието е избрало за своя цѣль. Явно е отъ това пѣкъ, че и съвършенството, което ще иска да постигне българското възпитание, като крайна точка въ подготовката за живота, не е чужда на човѣшката природа, а е заложенъ въ нея природенъ стремежъ къмъ идейното и съвършеното, че то не е идеалъ едностранчивъ, какъвто е дириль гъркътъ (хубавото), какъвто е посочилъ Христосъ (религиозното) или какъвто е прѣпорѣчалъ Кантъ (моралътъ), а е такъвъ образецъ, който иска усъвършенствуванието на цѣлия човѣкъ, и че най-послѣ, туй душевно съвършенство само по себе избива навънъ било да се осѣществи въ материалната и духовната култура, която личността твори, било да се приспособява къмъ срѣдата и по този начинъ да съдѣйства за идеализиране на живота и на човѣчеството. Не трѣбва да се забравя, че биологичната служба на психичните процеси продължава до животъ и че въ края на краищата всички открития и усъвършенствувания, всички завоевания и богатства водятъ индивиди и общества къмъ сѣщата цѣль: да запазятъ живота и да подобратъ сѣществуването си. Обаче, сѣществува голѣма разлика между подго-

товката, която може да се даде до 14 годиша възраст и тази по-висока степен психичен живот, който осветлява науката, облагородява моралът и възвишава изкуствата. Последният е по-пълнен с съдържание, по идеален и по-достоеен за човъка. Такъв е именно пълнен и свършен живот, дирият ние за българския народъ.

Учебен материалъ. Методътъ зависи отъ учебния материалъ — отъ избора, разпрѣдѣлянето и прѣподаването му, но най-важенъ е изборътъ. Отвлѣчениятъ характеръ на учебната материя въ старата и сръднѣвѣковната школа е налагалъ на обучението вербализма, защото почти нищо отъ тази материя не е искало активното участие на ученика. И въ програмитъ на днешната основна школа, особено въ нейния горенъ курсъ, изобилватъ не само отдѣлни методични единици, а цѣли отдѣли, дори цѣли прѣдмети, които никакъ или мжкн могатъ да се прѣподаватъ активно въ опитното поле или въ работилницитъ, въ социалния животъ или въ живота на природата. Такива материи оставятъ ученика незаинтересуванъ, бездѣенъ. За единъ законъ божии отъ догми, за едно нравоучение отъ норми, за едно езикоучение отъ етимологични, синтактични и правописни правила или за една история отъ дати и имена или трѣбва да се намѣри другъ методъ за обучаване, или пъкъ да се изхвърли изъ програмата, защото не помагатъ за постигане цѣльта на обучението. Тази задача лежи върху новото училище. Щомъ то е възприело да въвежда своитъ ученици въ областта на елементарната наука и въ низшитъ изкуства чрѣзъ производителния трудъ на ученика, съ това заедно то е опрѣдѣлило и естеството на своята учебна материя, отъ която пъкъ е въ зависимостъ метода. Ето защо въ своята „Трудова школа“ азъ написахъ слѣдното: „И за да създаде една програма въ най-общии черти, школата трѣба да изучи: а) всички игри и забавления, съ които 5 годишното дѣте, 12 годишното момче и 18 годишния юношъ или дѣвойка играятъ или се забавляватъ, както и всички работи, които тѣ подражаватъ или измислятъ; б) всички онѣзи дѣла, съ които дѣтето помага на майка си въ къщи и на баща си на полето или въ дюгения, както и онѣзи, които работи въ училищнитъ работилници — отъ всички тѣзи игри, работи, забавления да избере най-богатитъ съ образователни елементи, съ знания и сръчности, които налагатъ на ученика най-големо участие въ обучението и които могатъ да се наблюдаватъ и изслѣдватъ отъ самия ученикъ било въ работитъ на полето и работилницитъ, било върху земеделскитъ и други сѣчива и машини, било въ общежитието или въ-близкото село или градъ. Активниятъ методъ възлага на учителя само ролята да подтиква, подсѣща и контролира, та, когато настѣпи моментътъ, подъ негово ръководство ученицитъ трѣбва да събиратъ своитъ опитни знания по извѣстенъ прѣдметъ или явление“.

ние, да ги допълватъ, систематизиратъ и изведатъ правилото, закона, формулата. Само тъй като се работи, школата ще образова ученици, които не зубрятъ, а откриватъ знанията и създаватъ науката, самообразователни се.“ Разбира се, ще се срѣщатъ и такива случаи, дѣто и учителътъ съ своята рѣчь ще трѣба да се намѣсва, но тогава нека не се забравя, че училището не е създадено за него и че той не се учи тамъ.

Разпрѣдѣлбата на избрания материалъ по класове, концентрацията, разчленението и обработката на всѣка методическа единица, плюсъ програмата и седмичното разпрѣдѣление, сж придружени отъ сегашната дидактика съ толкова принципи, правила, искания, че ни единъ методъ не може ги изпълни и ни единъ учителъ не може ги задоволи. Това е крайностъ, която не държи никаква смѣтка за учениковитѣ права и способности. Въ своята първоначална школа въ Ясная-поляна Толстой остави самитѣ ученици да си избиратъ занятията. То е било училище безъ програма и седмично разпрѣдѣление. Това е друга крайностъ, която при стѣснителна обстановка и бѣдната срѣда на сегашната школа, ще дава лоши резултати, но сѣ пакъ по идея тя е била по-близу до правия пѣтъ, отколкото сега практикувания начинъ, който не позволява на ученика никакво вмѣшательство въ опрѣдѣляне на училищнитѣ занятия, нито пъкъ му дава самостоятелностъ въ изпълнението. И властъ, и учители, и родители трѣба да си втѣлпватъ мисльта, че основната школа е за ученика и затова нему трѣба да се даде свобода и инициатива да прояви своитѣ нужди, интереси, желанія, сръчности, да го изучимъ като личностъ, и споредъ това да се избира учебната материя, а не споредъ желанія и цѣли, стоещи вънъ отъ него. Въ всѣки случай този въпросъ ще чака отъ педагога на трудовата школа по-близко и основателно запознаване съ индивидуалността и психологията на българския ученикъ, за да му даде по-оползотворено и по-цѣлесьобразно разрѣшение.

Обстановка. Цѣлата обстановка на съврѣменното училище почти никакъ не помага, щото и ученикътъ да участвува въ обучението. Дюи казва: „Сегашната класна стая е устроена за слушане или за просто изучаване уроцитѣ по книга, което е сжщо тъй особенъ видъ слушане“. Когато сжщиятъ авторъ нареждалъ своята трудова школа и тръгналъ да дири училищна покжщнина, удовлетворителна отъ хигиенична, педагогична и естетична гледна точка, единъ по-развитъ търговецъ на училищна мобилъ му казалъ: „Азъ се страхувамъ, че нѣмамъ онова, що ви е потребно. Вие търсите покжщнина, на която дѣцата да могатъ да работятъ, а у мене има само такава, на която може да се слуша“. Отъ тази прѣцѣнка на педагога и търговеца заключението е явно: дори само каснитѣ стай и училищната покжщнина сж въ състояние да наложатъ на училищното обучение другъ методъ, а

не този който трѣба. Вѣковетѣ сж пригодили вербалния методъ за сегашната школа тъй, че каквито реформи да се правятъ въ нейнитѣ програми, методи, учителски персоналъ и т. н., малко ще допринесатъ за нейното подобрене, защото порочността на тази училищна система започва отъ нейнитѣ класни стаи и отива къмъ покщчината ѝ, кабинетѣ ѝ, градинитѣ ѝ, сръдата ѝ.

Новата школа е трудова. Принципътъ на труда лежи въ нейната основа. И за да учи работейки, тя трѣба да се устрои и нареди тъй, че да дава възможность за пълното прилагане на трудовия принципъ. Изпълнението на тази задача зависи отъ метода, който не може да бжде другъ, освѣнъ активниятъ, и който ще иска отъ ученика да самодѣйствува: самъ да изслѣдва и изучава нѣщата и да се обогатява съ знания, самъ да намира най-подходящитѣ методи и приеми за изложение и съобщение на придобититѣ знания и т. н. Но затова пъкъ школата трѣба да разполага съ всички източници, изъ които ще черпи гравидо за оформяване образа на ученика и за постигане възпитателната цѣль. Споредъ плана, който прѣдлагамъ въ моята „Трудова школа“, методътъ ще дири нужнитѣ образователни материали въ слѣдното:

Наблюдаване въ природата и въ социалния животъ на всичко, което заслужава да бжде забѣлѣзано и изучено.

Разходки изъ околността на училището, за да бжде всестранно изучена.

Екскурзии изъ цѣлата държава съ географски, етнографски, исторични, естествени, индустриални, търговски цѣли, посѣщение на музеи, картинни галерии и др.

Опити въ химическата лаборатория, физическия кабинетъ, земледѣлското опитно поле, кухнята, работилницитѣ.

Земледѣлски работи въ цвѣтната, зеленчуковата и овощната градина, въ ливадата и въ цѣлото земледѣлско стопанство.

Ръчна работа: моделиране, картонажъ, дърводѣлство, тъкачество, шивачество, готварство, кошничарство и др.

Отглеждане птици, питомни зайци, ярета, телета и крави, прасета и свини, кончета и коне и др.

Постройка на шатри, пристройки, малки мостове, лѣтни капални, регулиране на порои, дренажъ на мочури и други подобни съоръжения, които ще допринасятъ за уредбата и украсата на школа и стопанство.

Поддържане редъ и чистота въ пансионитѣ, работилницитѣ, градинитѣ, парковетѣ, двора и т. н.

Участие въ управата и въ живота на обществото.

Библиотека съ избрани съчинения и т. н.

Отъ всички тѣзи работи, както и отъ онѣзи, които учителитѣ измислятъ и които българскитѣ селски и градски съ-
 мейства и други лица посочатъ на школата, плюсь и игритѣ и
 прѣживнѣния опитъ отъ дѣцата, трудовата школа ще подбере
 своя учебенъ материалъ за програма въ най-общи черти.

И тъй, методътъ, който си е изнамѣрило дѣтето, за да
 се запознава съ полезнитѣ и врѣдни за живота му нѣща, е
 най-естественъ и за обучаване въ трудовата школа, защото
 а) изхожда отъ активната природа на ученика, б) базира се
 върху псих. еволюция на дѣтето и в) е въ съгласие съ тру-
 довия принципъ на новата школа, която иска да учи, рабо-
 тейки. Отъ това пъкъ слѣдва, че активниятъ методъ не дава
 ученику знанията наготово, а го кара самъ да ги дири, от-
 крива, обяснява и че ръководенъ отъ учителя този ученикъ
 ще употребява сжитѣ методи и приеми за изслѣждане и изло-
 жение на знанията си, съ който си служи и за учение.
 Това не е нѣкой новъ методъ; той не е новостъ и въ педагог.
 литература. Още Русо поиска отъ Емиля да не зубри знанието
 изъ книгитѣ, а самъ да го открива и изучава. Но понеже този
 принципъ на Русо и сега, както и тогава, е билъ въ пълно
 противорѣчие съ училищната система, затова никждѣ не е
 правенъ опитъ въ по-широки размѣри за прилагането му.
 Обаче труд. школа, която се въззема сега, не може да го
 отмени. Опитатъ се да го обоснова. Критиката ще покаже, до-
 колко съмъ сполучилъ. Двѣтѣ първи бази сж основни свой-
 ства на човѣшката природа, а послѣднитѣ двѣ изхождатъ изъ
 труд. принципъ на школата. И щомъ една отъ тѣзи 4 основи
 липсва, то нито школата ще бжде трудова, нито метода ак-
 тивенъ. Ако и сегашниятъ методъ бѣ прокаранъ прѣзъ по-
 добно горнило по-рано, то не би се допуснало таково сжще-
 ствено противорѣчие, каквото сжществува между пасивния
 характеръ на метода и активния характеръ на дѣтето. Той би
 билъ хвърленъ или измѣненъ до сега.

Нѣкои ще намѣрятъ за прѣдиврѣменно диренето на
 методъ за една школа, която не сжществува още. Въпросътъ,
 обаче, не е тамъ, а въ слѣднето: да се избавятъ дѣцата отъ
 онова мъртвило, което царува сега въ нашето първоначално
 училище и въ прогимназията. Това може отчасти да се постиг-
 не, защото има нѣкои учебни материи, които и при сегаш-
 нитѣ негодни условия на днешната школа могатъ по задово-
 лително да се изучатъ активно, като, напр., родинознание, есте-
 ствознание, формознание, стига учителитѣ да искатъ това. Не
 съмъ привърженикъ на кърпени реформи, но, за да се прѣмах-
 не едно по-големо зло, трѣба по нѣкога врѣменно да се при-
 мияваме и съ кърпечитѣ.

Б. Колевъ — Ст.-Загора.

Езиковното обучение въ нашитѣ прогимназии *).

Езикътъ е природенъ даръ на човѣка. Той е онова съществено качество, безъ което човѣкъ би билъ нѣмъ зрителъ на всичко около себе си. Говорейки, той изказва устно мислитѣ и чувствата си, а като фиксира писмено еднитѣ и другитѣ, той ги задържа непромѣнливо за поколѣнията. Езикътъ, значи, е не само всѣкидневно сръдство за сношение между хората, но чръзъ него ние се издигаме умствено и прѣдаваме най-нѣжнитѣ си чувства, чръзъ него задържаме опита, знанията и изобщо човѣшката култура за вѣковетѣ. Ето защо да говоримъ и пишемъ днесъ правилно е една необходимостъ, — безъ това нашиятъ умъ, нашата опитностъ и нашитѣ знания губятъ всѣко значение. Отъ тука произтича и задължението, щото материятъ езикъ основно да се изучава въ училището. И, наистина, нашето училище прави твърдѣ много въ това отношение, но все пакъ оплаквания, па даже и укори по отношение на резултатитѣ отъ това обучение не липсватъ. И като че ли това негодование има своето оправдание, защото на нашитѣ младежи, свършили сръдни училища, дѣйствително, много нѣщо липсва. Тѣ нѣматъ изрази и стилистични похвати, нѣматъ правописъ и пунктоация, не могатъ правилно и увлѣкателно да четатъ и разказватъ, а още по-малко сносно да декламиратъ и щогодѣ красиво да пишатъ. А това сж дефекти на езиковното обучение въ нашето училище, които говорятъ злѣ за нашата учебна система. Нима не сте се червили, когато сами сте писали или пъкъ чели слѣдъ чуждо писмо думитѣ: „извинете за грѣшкитѣ, защото много бързахъ?“ Защо е това извинение съ много бързане? Не затова ли, защото съзнаваме, че дѣйствително грѣшимъ?

Моята задача (безъ да се лъска, че мога да бжда изчерпателенъ по единъ толкозъ важенъ въпросъ) е да изнеса прѣдъ прѣподавателитѣ по езикознание нѣкой дефекти въ езиковното обучение, като се спра на слѣднитѣ въпроси: 1. Мѣсто на езиковното обучение въ нашето училище. 2. Цѣль на езиковното обучение въ прогимназията. 3. Учебни пособия. 4. Учителътъ, като факторъ при езиковното обучение.

1.

Мѣсто на езиковното обучение въ нашето училище. Всѣки, който разгледа учебната и седмичната про-

*) Рефератъ, четенъ въ д-вото на гимназиалнитѣ и прогимназиалнитѣ у-ли въ гр. Ст.-Загора.

грама на нашитѣ първоначални, прогимназиални и срѣдни училища, не може да не дойде до приятното заключение, че на матерниятъ ни езикъ е дадено първо мѣсто въ нашето училище. Отъ 96 седмични часа въ първоначалнитѣ училища за матерния езикъ сж отстъпени 28 часа, въ прогимназиитѣ 16 часа отъ 83, а въ срѣднитѣ училища 17 часа отъ 149 или всичко 61 часа седмично сж дадени само на матерния езикъ отъ всичкитѣ 328 часа. А това значи, че близу $\frac{1}{5}$ отъ всичкитѣ седмични часове, прѣдвидени въ програмата, сж отстъпени на матерния езикъ. Тоя фактъ е едно щастливо обстоятелство, което говори твърдѣ много, което отнема правото на учителя по езиковното обучение да оправдава незадоволителнитѣ резултати отъ своята работа съ недостигъ отъ часове. Вънъ отъ това, учителътъ по езиковно обучение се ползува и съ други права, които го поставятъ въ сравнително много по-добро положение за работа, отколкото другитѣ учители: нему обикновено се отстъпватъ първитѣ часове, той е просто окупиралъ първата половина на деня и всѣкога е готовъ съ силни атаки да прогони ония учители, които биха се осмѣлили да хвърлятъ завистливъ погледъ къмъ горния етажъ на седмичната програма. Но, за жалостъ, въпрѣки всичко това, малограмотността на нашата младежъ си остава фактъ, укоритѣ противъ учители и училище не прѣставатъ да се сипятъ отъ разни страни, а ние — учителитѣ, — все причини на злото търсимъ и все тия толкозъ очевидни причини не виждаме или пъкъ не желаемъ да ги видимъ. Едни намиратъ злото въ прѣдвидената материя, други — въ наредбата на материята, трети — въ количеството и качеството на прѣдвидената материя, четвърти — въ малкото часове. И реформитѣ въ програма и учебници веднага започватъ: единъ размѣсти учебната материя, другъ изхвърли известна материя и я замѣсти съ нова, трети съкрати или разшири нѣкой отдѣли и всѣки е „силно убѣденъ“, че само по посочениятъ отъ него пътъ може най-бързо да се дойде до цѣльта. А въ сжщностъ всички тия реформаторски похвати не сж нищо друго, освѣнъ прѣливане отъ праздно въ пусто, безъ да може да се постигне цѣльта. Така че тия постоянни промѣни на програми не сж твърдѣ утѣшителни, защото и отъ тѣхъ, както знаемъ, нищо добро не излѣзе. И дѣйствително, тия причини на злото, ако могатъ да се взематъ като такива, сж само външни, формални и затова, колкото и важни да сж тѣ, все пакъ не могатъ да бждатъ рѣшаващи. Успѣхътъ, проче, зависи отъ други условия, отъ други по-важни причини, на които често не се обръща почти никакво внимание. Тия много по-важни причини за добрия успѣхъ сж духътъ, който трѣбва да владѣе при обучението, и правилното схващане цѣльта на езиковното обучение. Искане се, проче, отъ учителя разбиране на работата и искрено желание да работи съ оня духъ,

който дава животъ на сухата и мъртва материя—духъ, който обладава, внушава и вътпява. За да завърша съ този въпросъ, бихъ казалъ: повече трудъ, повече разбиране, повече духъ и повече разумъ трѣбва да се внесе въ езиковното обучение, за да бжде всичко по-добрѣ. А съставителитѣ на програми и учебници никога да не изпускатъ изъ прѣдвидъ слѣднитѣ двѣ нѣща: юношеската душа на ученика и цѣльта, която се гони съ езиковното обучение.

II.

Каква трѣбва да бжде цѣльта на езиковното обучение въ прогимназиитѣ?

Съ тоя въпросъ влязямъ въ областъ твърдѣ трудна за разглеждане, защото езиковното обучение не се обуславя отъ строго опрѣдѣлена материя, както е при другитѣ учебни прѣдмети, а отъ различни по естество материи, съ които се гонятъ и различни цѣли. Така напримѣръ, съ четенето се гони една цѣль, а съ писането съвсѣмъ друга; но и двѣтѣ тия езиковни работи сж тѣсно свързани помежду си и спадатъ въ езиковното обучение. Въ прогимназиалната програма цѣльта на езиковното обучение е формулирана така: „Прѣподаването на български езикъ има за цѣль да въведе ученицитѣ въ съзнателно разбиране строежа на правилната книжовна рѣчь, да изработи у тѣхъ навикъ да четатъ съзнателно, да развие езиковното имъ чувство и да ги подготви да излагатъ правилно мислитѣ си.“ Съ други думи това значи:

1. Да се въведатъ ученицитѣ въ съзнателно разбиране строежа на правилната книжовна рѣчь или изучване на граматиката.

2. Да се изработи у тѣхъ навикъ да четатъ съзнателно или четене.

3. Да се развие езиковното имъ чувство, което, споредъ менъ, се постига напълно, ако сме успѣли съ другитѣ цѣли на езиковното обучение.

4. Да ги подготви да излагатъ правилно мислитѣ си или да говорятъ и пишатъ правилно. Изучване на граматика, съзнателно четене и правилно писмено и устно изказване сж, слѣдователно, задачитѣ на езиковното обучение въ прогимназията.

Грамматиката, изобщо взето, е галено дѣте на учителитѣ въ нашата прогимназия. За нея се прѣдвиждатъ обикновено най-много часове, за нея се отстъпва най-доброто врѣме, за нея се полага най-много трудъ. И въ резултатъ отъ всичко това най-много двојки се пишатъ пакъ по граматика. Ясно е, че тукъ има нѣщо неестественно, нѣщо ненормално. Състави-

тельтъ на програмата, формулирайки цѣльта на езиковното обучение, никждѣ не споменува думата „граматика“, защото е искалъ да се избѣгне онова криво схоластично разбиране на обучението по този прѣдметъ, каквото схващане у насъ изобщо му се дава. И добръ е направилъ, но въпрѣки и това толкозъ старателно избѣгване на тази дума въ програмата, днесъ пакъ мнозина учители прѣподаватъ само граматика и винаги граматика. Отъ първо отдѣление до трети класъ граматиката се изучава най-старателно, и човѣкъ би си помислилъ, че българскиятъ ученикъ е най-добриятъ граматикъ на свѣта, а въ сжщностъ резултатътъ на тоя най-добросъвѣстенъ седемгодишенъ трудъ е твърдѣ нерадостенъ, защото мнозинството отъ свършилиитѣ прогимназия ученици почти нищо не знаятъ по граматика, освѣнъ, може би, нѣколко сухи граматични правила. Да, сухота, грозна сухота, владѣе въ прѣподаването на граматиката и затова днесъ изученото утрѣ се забравя. За по-ясно нека посоча, какъ се води обучението по този „най-важенъ“, както се казва, учебенъ прѣдметъ.

Най-лошо работятъ тия учители, които често, безъ каквито и да било примѣри или изхождайки отъ отдѣлни думи и изрази — такива, каквито има при урока въ учебника по граматика — даватъ готови правила на ученицитѣ си. Тия учители и днесъ водятъ обучението по граматика, както се водѣше прѣди четвъртъ вѣкъ и правятъ не само методични, но и фактически грѣшки, които никога и отъ никого не сж се търпѣли. Правилата се зубрятъ, повтарятъ се цѣла година и ужъ се знаятъ, ала нищо не допринасятъ за езиковното обучение на ученика. Такива учители, наистина, има малцина, но все ги има.

Втора категория сж ония учители, които, обикновено, постѣпватъ така: написватъ на дѣската нѣколко кратки изречения, въ които намиратъ потрѣбнитѣ имъ за цѣльта на урока думи, знакове или изрази; обръщатъ вниманието на ученицитѣ върху тѣхъ и възъ основа на направенитѣ разсждения, даватъ правилата. Разбира се, че не всички учители отъ тази категория постѣпватъ напълно еднакво. Едни полагатъ голѣмъ трудъ, докато извлѣкатъ тия изречения отъ самитѣ ученици, други сами ги даватъ или взематъ отъ нѣкое четиво; едни внасятъ по-голѣмъ интересъ въ работата, други мудно, сухо, отежително, едва-едва раздвижватъ класа. Но, бихъ казалъ, тия учители не сж загубени. Тѣ иматъ желанието да бждатъ добри учители и ще бждатъ, стига да има кой да ги напжти.

Трета категория сж ония учители, които правилно схващатъ цѣльта на езиковното обучение въ прогимназията и умѣло подвеждатъ ученицитѣ си, за да реализиратъ зададената си цѣль. За тѣхъ граматиката не е цѣль, а срѣдство за езиковното обучение; тѣ добръ разбиратъ, че граматиката се изучава не заради правилата ѝ, а за да се въведатъ ученицитѣ въ съзнателно разбиране строежа на правилната книжовна

рѣчь. Съ примѣри изъ живата и книжовната рѣчь тѣ посочватъ на ученицитѣ си естественния строежъ на рѣчта и ги напѣтватъ къмъ, правилно книжно излагане. Ученицитѣ ясно виждатъ, че прѣпинателнитѣ знаци не сж нѣщо отдѣлно, самостоятелно, а срѣдство, съ което обозначаваме извѣстни мѣста въ живата рѣчь, за да бждемъ ясни и разбрани; че наредбата на думитѣ и изразитѣ става не по искане на нѣкакви граматически правила, а послѣднитѣ сж резултатъ на живата рѣчь, която съществува много по-рано, прѣди граматиката да се оформи като наука. Съзнавайки това, тия учители умѣятъ да използватъ всѣки случай изъ живата и книжовната рѣчь, за да откриятъ на ученицитѣ си нѣкой езиковень законъ, който се явява като естествено послѣдствие отъ строежа на рѣчта. Изобщо, за тѣхъ нѣма измислени или скроени и наредени въ граматиката правила, а има жива рѣчь, има книжовна рѣчь съ извѣстенъ строежъ, отъ който произтичатъ и ония закони, които съставятъ граматиката като наука; граматиката тѣ намиратъ въ строежа на рѣчта и затова граматиката за тѣхъ „не ни учи да говоримъ и пишимъ правилно,“ както нѣкои казватъ, а тя само дисциплинира нашия умъ и ни посочва рамки, въ които трѣбва да се движимъ, когато говоримъ или пишемъ, защото иначе не ще бждемъ ясни. При изучаване на граматиката въ прогимназията тия учители прѣдоставятъ голѣма роль и на самитѣ ученици. Ученицитѣ при тѣхъ играятъ ролята на откриватели; тѣ проявяватъ голѣма самостоятелност и свобода, и затова урокътъ по граматика не е урокъ на мъртвило, а урокъ на животъ, на интересъ и на задолѣство.

Изучаването на граматиката е научната страна на езиковното обучение и като такава би била съвсѣмъ безполезна, ако не би се използвала за практическитѣ цѣли на това обучение — при четенето, говоренето и писането. Да се изработи въ ученицитѣ навикъ да четатъ съзнателно, да се развие езиковното имъ чувство и да се подготвятъ да се излагатъ писмено правилно — ето задачи важни и наложителни, задачи практически, реализирането на които иска сериозенъ трудъ и разбиране, както на материята, така и на методичнитѣ похвати, съ които най-лесно бихме дошли до общага цѣль на езиковното обучение. А въ това, именно, отношение езиковното обучение въ нашата прогимназия най-много страда. Признато е, че нашитѣ ученици, изобщо, четатъ злѣ, не по-добрѣ, обаче, четатъ и мнозина учители, както и другитѣ не грамотни хора, а за декламация и дума не може да става. Разбира се, че въпросътъ не е за нѣкакво артистично четене; но все пакъ единъ учителъ, единъ щогодѣ грамотень човѣкъ, трѣбва да бжде достатъчно упражненъ въ четене (механическо четене), смислено да чете (логическо четене) и увлѣкателно да произнася изразитѣ (естетическо четене), за да възбужда чувствата на слушателя. Учителътъ, който чете тъкмо, както посо-

чихъ, трѣбва винаги въ часъ по четене да чете прѣдъ ученицитѣ си, за да чуятъ послѣднитѣ нѣщо хубаво, нѣщо, на което да подражаватъ. Лекото и съ прѣнебрѣжение отнасяне къмъ четенето е една грѣшка отъ страна на учителитѣ. Учителъ, който въ края на часа казва: „За идущия пѣтъ ще вземете статийката: „Полза отъ животнитѣ“ на 15 стр.“ и напуска класа, не е добъръ учителъ.

За декламацията въ нашата прогимназия почти нѣма, какво да се говори. Тя или съвсѣмъ липсва, или е така нетърпима, че би било по-добъръ никакъ да я нѣма. Въ много селски прогимназии не е изоставенъ още старомодния начинъ на декламирање и често ще чуете, какъ високи и низки, тънки и дебели гласчета се нижатъ и кжсатъ ушнитѣ струни; а неприличнитѣ ржкомахания, извиване глава и очи по разни посоки, подсканчания и биене въ гърди възбуждатъ смѣхъ и у най-непридирчивия слушателъ. Изобщо, гладко, спокойно, смислено и разбрано четене и декламирање липсва въ нашата прогимназия. Казахъ, не говоря за артистично четене: говоря за четене, смислено и приятно за ухото, търпимо и разбираемо отъ слушателя. А за такова четене не се иска голѣмо изкуство. Искане се само правилно и цѣлостно произнасяне на думитѣ, спиране достатъчно на прѣпинателнитѣ знаци и правилно да се поставятъ граматичнитѣ, логични и стихотворни ударения.

Да се изработи въ ученика навикъ да чете съзнателно, значи — да го подготвишъ къмъ друга не по-малко сериозна работа: правилно да се изказва устно и писмено. Правилно четене, писане и говорене — ето цѣльта на езиковното обучение. А това се постига съ дълго и постоянно упражненіе. Часътъ по четене и писане не трѣбва да бжде часъ за почитка, а часъ за най-сериозна и най-полезна работа. Изученото по граматика трѣбва да получи своето практическо приложение; а ученикътъ да разбере, че граматиката е скелетъ на живо тѣло, което съществува въ устата и литературата на народа. Правилното писане, обаче, е резултатъ на разумно водени упражнения, които, не трѣбва никога да се засрава, за прогимназията биватъ три вида:

1. Работи несамостоятелни: диктовка, прѣписване и написание на чути или четени нѣща.

2. Работи полусамостоятелни: видоизмѣненіе на дадена статийка по родъ, число, падежъ, врѣмена и пр., съкрѣщаване, попълване и изпускане на части въ дадена статийка, промѣняне формата на съчинения: стихотворна форма въ обикновена и пр.

3. Работи самостоятелни: излагане на прѣживѣни събития и случки, разходки, разсжждения и др. Материалътъ, който ще се задава за писменна работа, трѣбва да бжде добъръ подбранъ, систематизиранъ и тогава задаванъ. Планътъ на работата трѣбва да се изработи въ общи чѣрти

въ класъ съ участието на всички ученици. Изпълнената работа на ученика трѣбва да бжде внимателно и съ интересъ прѣглеждана и добръ прѣцѣнявана, защото нехайството на учителя прави ученика немарливъ, невнимателенъ и леко да се отнася къмъ ученическитѣ си обязанности. Наврѣмненото и сериозно прѣглеждане на учениковата работа засилва авторитета на учителя и ободрява ученика; а захвъргането на работата обезсърчава ученика и го кара да губи вѣра въ своя учителъ. За жалость, не единъ пжтъ съмъ ималъ случай да виждамъ потънали въ прахъ по шкафове и маси избѣлѣли отъ слънцето съ мѣсеци непрѣглеждани тетрадки; но, бихъ казалъ, дано тия случаи сж по-рѣдки, защото злѣ излагатъ учителя по езикознание.

III.

Учебни пособия. Учебницитѣ по граматика и христоматията сж пособията, съ които учителтъ по езикознание улеснява своята тежка задача. Въвеждането, обаче, на учебникъ по граматика има своитѣ противници, които често съвсѣмъ основателно поддържатъ това гледище. И дѣйствително, единъ сухъ учебникъ по граматика, натъпканъ съ безброй правила, съ забѣлѣжки и подзабѣлѣжки и съ редъ изключения на изключенията, е не само потрѣбенъ за ученика, но е и врѣденъ, защото само прѣтрупва паметта, увеличава хаоса отъ неасемилирана материя и нищо повече. А за нещастие, повечето отъ издаденитѣ до сега граматики сж именно такива. Рѣдко ще намѣрите граматика, съставена въ сбита и прѣгледна форма, съ пробрана и добръ системазирана материя. Единъ учебникъ по граматика, въ който би се изтъкнало най-сжщественото, е твърдѣ много нуженъ за ученика, защото той би му служилъ като полезна справочна книжка; но понеже не е лесно да се състави такава граматика, съставителитѣ прибѣгватъ къмъ по-лесното: натрупватъ повече материали въ учебника си, защото „всичко било важно“ и, поднасяйки го на ученика, мислятъ, че изпълняватъ свещенъ дългъ. Изобщо, на подборъ и наредба на материала по граматика малко внимание се обръща. Така щото злото отъ учебницитѣ по граматика не е малко, но все пакъ бихъ казалъ: „Ела зло, че безъ тебъ по-зло,“ защото безъ учебници не може, па и не бива да допускаме това. Колкото единъ учебникъ по граматика и да е лошъ, все пакъ е добъръ пжтеводителъ за ученика и достатъчно улеснява работата на учителя. Желателно е, проче, повече внимание при избора на учебника по граматика, за да направимъ това помагало полезно оръдие за нашата работа, а не адъ отъ мъжки за дѣтската душа.

Христоматията е другото пособие на учителя по езикознание. Жалкото е, че и христоматиитѣ, които имаме

за сега, не задоволяватъ всички езиковни нужди. Най-лоши сж ония отъ тѣхъ, които сж изпълнени съ дълги и прѣдълги статии, съ високъ и често пжти непонятенъ езикъ за ученицитѣ отъ прогимназията. А какво значение има христоматията! Тя често е единствената книжка, съ която ученикътъ има да се занимава прѣзъ годината, защото не при всѣка прогимназия има и библиотека. Съставителитѣ на христоматии биха изиграли полезна роль, ако съумѣха да подбератъ подходящъ за възрастъ на ученика материалъ, който може при това да послужи и за другитѣ задачи на езиковното обучение. Христоматията трѣбва да бжде изворъ на примѣри за строежа на правилната книжовна рѣчь; а статийкитѣ да бждатъ кжси, леки, ясни и увлѣкателни. Дългитѣ и строго научни статии сж отежчителни за прогимназиаленъ ученикъ, тѣ скоро умръзватъ и се изоставятъ. Четивата въ една христоматия за ученици отъ I, II и III класове не бива да прѣвишаватъ по своето съдържание тѣхното умствено развитие и винаги да съдържатъ материали въ свръзка съ изучаванитѣ материи. Произведения изъ народното творчество не трѣбва да липсватъ въ тѣхъ, защото сж твърдѣ увлѣкателни за юношитѣ и имъ вдъхватъ любовъ къмъ народнитѣ традиции и идеали. Въ днешнитѣ ни христоматии най-неподходящи сж стихотворнитѣ примѣри, защото, изглежда, малко се обръща внимание при избора имъ на тѣхната лекота, яснотъ и съдържателностъ. Проче, не приятелството и познанството трѣбва да ржководи учителя при избора на христоматия, а интереса и само интереса на дѣлото.

IV.

Учителътъ като факторъ при езиковното обучение.

Изхождайки отъ принципа, че злото трѣбва винаги да се сочи, независимо отъ кждѣ то произтича, азъ и сега не ще замълча това, което може да се счете за вина на учителя отъносно слабата подготовка на нашия ученикъ и интелигенция по четене, разказване, декламация и писане. Причини, за да бждеме лишени отъ този даръ, отъ изкуството да четемъ и пишемъ правилно, да говоримъ и декламираме увлѣкателно, има много, но все пакъ за тия дефекти не малко сж виновни и всички учители, а най-вече тия по езиковно обучение. Нека ме извинятъ колегитѣ за слѣднитѣ нѣколко горчиви думи, които ще кажа, не за да обиждамъ този или онзи, а съ цѣль, като се констатира злото, да се намѣри и лѣка му. При другъ подобенъ случай ми се каза, че сами ние—учителитѣ—не трѣбвало да се обвиняваме, защото достатъчно други ни обвинявали. Да, разбирамъ да не се обвиняваме, но да сочишъ грѣшки съ цѣль да лѣкувашъ болки, струва ми се, не е обвинение. Па най-послѣ добросъвѣстниятъ учител нѣма

защо да взема, каквито и да било обвинения върху себе си, защото „чистото сребро ражда не хваща.“ Чръзъ самокритика, бихъ казалъ, къмъ поправяне, ободряване, насърдаване; самонаблюдението и самокритиката трѣбва да бждатъ нашитѣ пжтеводители: тѣ сж, които ще ни завръщатъ отъ кривия пжтъ, когато за моментъ сме се отклонили. Да, учителътъ, който е душата на обучението, не бива да се оставя безъ компасъ, защото лесно би се изгубилъ изъ множеството трънливи пжтища. А за младитѣ и неопитни учители критиката е не само потрѣбна, но е наложителна, защото само така биха се изгладили грапавинитѣ на работата имъ. Задачата на учителя е висока, благородна, но и твърдѣ трудна: тя изисква сериозна подготовка, изисква енергия и любовъ къмъ дѣлото, изисква и артистична похватностъ. Който учител избѣгва критиката и мисли себе си за непогрѣшимъ, той не гледа сериозно на работата си, той се отнася леко и повърхностно къмъ най-тежката работа. Учителътъ по езикознание, който има толкова сложни задачи, трѣбва най-вече да се вслушва въ критиката и по-рѣдко да прибѣгва къмъ свои опити и неизвѣстни пжтища, защото случаи за излагане най-често се срѣщатъ при езиковното обучение.

Ако отъ всѣки учителъ се иска правилно и смислено да говори и пише, основно и подробно да познава материята, съ която има да работи, толкова повече това се иска отъ учителя по езикознание, защото неговото умѣние и знание служи за примѣръ и подражание на ученика. Често, обаче, фактитѣ говорятъ тъкмо противното. Да не познавашъ частитѣ на рѣчъта, да нѣмашъ правописъ, да не умѣшъ правилно да поставяшъ прѣпинателнитѣ знаци, да не можешъ думитѣ на срички да дѣлишъ, да не можешъ правилно да четешъ и да прѣподавашъ езикознание е не само вина, която трѣбва да се посочи, но трѣбва, отъ когото зависи, всичко да се направи, за да се избѣгне едно толкова фатално положение. Но има и други грѣшки и грѣшчици, които заслужаватъ не по-малко укори. Нима не заслужава напомнуване оня учителъ, който прѣзъ годината не е счелъ за нужно да зададе поне едно писмено упражнение, който не прѣглежда зададенитѣ упражнения или не избира прѣдварително четивото, което ще прѣдаде, а го търси въ класъ? Наистина, почти всички тия грѣшки сж констатирани въ селски прогимназии, дѣто лошитѣ условия прѣчатъ твърдѣ много на учителевата работа; но и тамъ има добри учители, а това значи, че и първитѣ, ако биха желали, биха могли да бждатъ сжщо добри учители. А да бжде човѣкъ добъръ учителъ поне до толкова, щото да не се излага прѣдъ ученицитѣ си, не се иска много нѣщо. Искане, първо, добръ да познавашъ онази учебна материя, която ще прѣподавашъ, и второ, съ любовъ и интересъ да водишъ обучението. Дѣто нѣма любовъ къмъ работата, дѣто минути-

тѣ се виждатъ дълги като часове, дѣто гласътъ на звънеца е гласъ на избавление отъ мжки и терзания, тамъ нѣма и не може да има успѣхъ въ работата. Отъ прогимназиалния учителъ по езикознание много се очаква и затова той трѣбва всичко да направи, за да се подготви за сложната си и твърдѣ тежка задача. Той е, който ще даде грамотностъ на нашата бждеща интелигенция и ще развие езиковното чувство на нашия ученикъ; за да има успѣхъ, трѣбва да познава материята, съ която ще оперира и поне въ общи черти онази материя, която се изучава въ гимназията. Това сж минимумъ знания за прогимназиалния учителъ по езикознание, безъ които не би могълъ да бжде добъръ учителъ. Но въ това отношение не се прави достатъчно. Единъ по-широкъ погледъ върху огромната работа по езикознание липсва на нашия учителъ. Твърдѣ лошо впечатление прави обстоятелството, че има такива учители по езикознание, които не знаятъ, че освѣнъ въведената въ училището граматика или христоматия има и други такива учебници, учители, които не знаятъ автора на учебника и нѣматъ сами тия учебници, а ги взематъ отъ самитѣ ученици, за да прѣгледатъ набързо урока, който ще прѣподаватъ. А всичко това съвсѣмъ не говори за самоусвършенствуване. Наистина, работата на учителя е цѣло изкуство и затова добриятъ учителъ, прѣди всичко, е по природа тактъвъ, но това не щѣ каже, че той може всичко на случаенъ да оставя. Нашето желание, нашата амбиция да бждемъ добри учители, не сж безъ значение за похвата и умѣнието ни. Чрѣзъ опознаване на дѣтската душа, чрѣзъ усвояване на прѣпорѣчванитѣ ни методични пѣтища, чрѣзъ самонаблюдение и създаване на навикъ въ работата, може много, твърдѣ много да се направи. Добриятъ учителъ не може нито безъ солидна теоретична подготовка, нито безъ методични познания по прѣдмета си. Прогимназиалниятъ учителъ по езикознание трѣбва добръ да познава ония дидактични въпроси, които се отнасятъ до избора на учебната материя, програмата, методитѣ и пр., а най-вече методиката на езикознанието. Не сж прави тия учители, които безъ стѣснение заявяватъ, че нѣмало методика за прогимназията и затова често не знаяли, какъ да постѣпватъ. Методата е една и сжща и за първоначалното училище, и за прогимназията, и за гимназията. Вѣрно е, че до истината се дохожда по разни пѣтища, но самитѣ пѣтища, сж неизмѣнни и вѣчни. Учителътъ трѣбва да познава тия вѣчни и неизмѣнни пѣтища и да умѣе да избира най-подходящитѣ за случая. Само така подготвенъ, прогимназиалниятъ учителъ по езикознание ще може да постигне своята цѣль: да подготви младежъта правилно да чете и пише и увлѣкателно да говори и декламира.

Ал. Великовъ — Варна.

Художественитѣ заложи у дѣтето.

Въ древността Богочовѣкътъ казваше, че само дѣцата сж годни за царството Божие. Той искаше да внуши съ това на хората: бждете чисти и невинни като дѣцата, имайте лжчезарността на тѣхнитѣ души, и царството небесно е въ васъ.

Чертозитѣ на царството небесно сж дѣтскитѣ души. Притча, сказание, дѣйствителностъ.

Стремежътъ къмъ безбрѣжнитѣ лазури, полетѣтъ, блѣнѣтъ сж всадени въ дѣтската душа.

Непоковарената дѣтска душа е она бисеръ, въ който сж отразени всичкитѣ причудливи прѣлести, съ които природата щедро обсипва човѣка и които го свързватъ съ вишето сжщество и чертаятъ цѣлитѣ на неговия животъ.

Отъ край врѣме до сега въ най-различни вариации възпитанието на човѣка у различнитѣ народи и племена прѣзъ различнитѣ епохи и етапи на развитие не е могло да приспособи и оползотвори ония срѣдства, чрѣзъ които биха могли не да се доразвиятъ тия божествени искри у човѣка, а дори да се спазятъ такива, каквито природата ни ги дава.

Дѣтето е единъ цѣненъ Божи даръ. То се ражда непоковарено. Да не забравяме думитѣ на великия Русо: „Човѣкъ се ражда по природа добъръ, но се разваля срѣдъ хората.“

Животѣтъ, възпитателнитѣ срѣдства и фактори изкривяватъ, изкълчватъ дѣтската душа и отъ ангелъ го правятъ демонъ, годенъ и достоенъ за срѣдата си.

Не безъ усмивка ние си спомняме днесъ прѣвратно разбирания принципъ: дѣтето трѣба да се подготви за живота.

Когато велемждри законовѣдци и чужди на дѣтската душа педагози днесъ повтарятъ тази мждростъ, прѣдъ насъ винаги се чертае некрасивата картина на развѣнчаване и затмѣняване божественото у дѣтето и неговото прѣтжляване и приравняване къмъ сивата еднообразна човѣшка маса чрѣзъ днешното училище.

Истината, потвърдена хилядократно е тази, че мнозинството отъ факленосцитѣ на човѣшката култура сж били ония упорити и несломими гранитни души, които не сж се подчинили на установения школски и въобще възпитателенъ порядкъ и жизнени условности, отрекли сж ги и тѣ сж запазили у себе божественитѣ искри и сж се подготвили сами по други начини да сътворятъ ония велики безсмъртни химни, поеми, статуи, архитектурни велелѣпия, музикални гирлянди отъ

небесни съчетания на тонове, форми и шарки, прѣдъ които устата нѣмѣятъ, погледътъ се обайва и духътъ се унася въ другъ миръ, въ миръ на сврѣхземни радости.

Какво ни подказва това? Имало е прѣзъ вѣковетѣ смѣли умове, които сж създали възпитателни максими, които приложени биха дали, наистина, благодатни резултати въ дѣлото на човѣшкото отхранване въ истинска смисълъ.

Напоследъкъ се носи единъ повикъ: трудово училище.

Наистина, трудътъ е молитва, но азъ не бихъ могълъ да се съглася съ ония едностранчиви схващания, щото свърменното училище да се прѣвърне въ една страшна и грозна работилница съ всички ужасъ на изхажване на дѣтскитѣ сили още отъ най-ранна възраст. Къмъ приятенъ творчески, изобрѣтателенъ трудъ, къмъ красиви творби трѣба да бжде насочено дѣтското душевно развитие. Къмъ общение съ природата, къмъ проникване въ нея трѣба да се води дѣтето, съобразно съ неговитѣ сили и схващания.

Едва ли има нѣкой, който по-добрѣ отъ дѣтето би могълъ да се приобщи къмъ природата, защото то само носи въ себе неповарена природа. Красотитѣ, които природата е щедро пропилѣла по всѣки земенъ кжтъ, дайте възможность да ги почувствува дѣтето.

Дѣтето живѣе съ своитѣ неземни възторзи и радости отъ обикалящата го природа: тѣ сж заложитѣ, които трѣба да се отхранятъ и доразвиятъ.

Два сж пжтищата, по които, вървѣйки, ще изградимъ, твореца-човѣкъ: като го опознаемъ съ най-вишата творба — природата и съ творбитѣ на човѣшкия гений въ областта на изкуството. Училището не трѣба да бжде нито това, което е днесъ — единъ схоластиченъ кабинетъ, нито една работилница за прѣхрана и печала, една търговска кантора. Училището трѣба да стане градина за дѣтския цвѣтежъ.

Художественитѣ заложи у дѣтето да развиемъ — къмъ това трѣба да приспособимъ школото съ неговия трудовъ принципъ. Защото само изкуството има тази обаятелна сила, която прѣражда човѣка и осмислява живота му.

Не мисля, че училището ще подготви по такъвъ начинъ гении, но то ще запази идеализма у дѣтето. Само тогава то ще бжде истински борецъ за красота и правда на земята, защото тѣ не ще бждатъ за него празни и кухи фрази.

Твърдѣ много гнусота вижда дѣтето въ живота. Нека училището отправи погледа му къмъ високото, хубавото и чистото, нека то подхранва чистотата и лжчезарността у него чрѣзъ развитие на художественитѣ заложи въ неговата душа.

Ат. Чешмеджиевъ — Пловдивъ.

Възпитателното значение на дѣтския театъръ.

Въ числото на спорнитѣ въпроси въ педагогиката е въпроса за излизането на дѣцата на сцена, въпроса за дѣтския театъръ. Въ това врѣме, когато нѣкои възпитатели, напр. Себастианъ Форъ, намиратъ за добръ въ врѣме на образователнитѣ екскурзии съ дѣцата да устройватъ дѣтски празници, на които тѣ пѣятъ и изпълняватъ дѣтски пиеси прѣдъ поканена публика, мнозинството отъ педагозите считатъ едва ли не прѣстѣпно за бждещето на дѣцата да се изваждатъ прѣдъ хората, а други даже се стремятъ да прѣмахнатъ изпититѣ, което отчасти е постигнато,

За да се отговори на този въпросъ обективно, трѣбва да се отречемъ отъ прѣдразсѣдѣцитѣ и да имаме прѣдъ видъ само даннитѣ, които ни дава дѣтската психология. Тази е и цѣльта на статията ни.

„Нѣма явление безъ движение“ — ето истина, която дѣтето установява твърдѣ рано — тогава, когато забѣлѣзва своята рѣка отправена къмъ устата или гледа прѣститѣ на майчината си рѣка, които разкопчаватъ дрехата, за да се нахрани. Дълго врѣме дѣтето не прави разлика между механически и органически движения. Облачето, което бѣга по небето, ручеятъ, движещъ се по пѣсѣка, тренѣтъ, носящъ се по релситѣ — всичко това за него е живо сѣщество. Подобно на първобитния дивакъ, дѣтето вижда всичко въ природата съ свойствената нему примитивна духовна простота.

Съ развитието на съзнанието и наблюдателността дѣтето започва да различава волевитѣ дѣйствия у живитѣ сѣщества отъ стихийнитѣ явления на неорганическата природа — вътрѣшнитѣ причини отъ външнитѣ. За него е вече ясна причината за движението на листата и тази за движението на перепудата отъ цвѣтъ на цвѣтъ. Първоначалното широко одухотворение на природата се замѣня съ още по-дълбоката интимна връзка съ живота на живитѣ сѣщества. Симпатията и интересътъ, които проявяватъ дѣцата къмъ животнитѣ, се обяснява съ родствената тѣхна психология. Душевната близостъ и взаимно разбирателство правятъ дѣтето другаръ на животнитѣ. Баснитѣ и разказитѣ за животнитѣ, както е извѣстно, сж любими за дѣцата.

Познаването на външния миръ отъ дѣтето се рѣзко различава отъ гледището за сѣщия на възрастния. Дѣтето разглежда явленията не обективно, не съ помоща на анализата, а субективно, съ чувствата си, като се поставя на мѣстото на дѣйствующитѣ живи сѣщества. Този вътрѣшенъ начинъ за

разглеждане живота прави дѣтето художникъ. Благодарение на слабата мислова дѣятелность, дѣтето не анализира отдѣлнитѣ явления, то мисли не съ отвлѣчени понятия, а съ образи и картини. Отъ тукъ се обяснява страстьта на дѣтето къмъ фантастичното, къмъ всевъзможни феи, вълшебници, дяволи, вампири и т. н.

При необикновена впечатлителность, живо въображение и излишъкъ на жизнена енергия дѣтето съ страстно влѣчение се стреми да разшири своето „азъ“, обича да взема за себе си такива роли, които ще допълнятъ или издигнатъ неговото същество. Това желание на дѣтето да обогати своето съществуване съ прѣживѣното отъ другитѣ същества, да живѣе въ свѣта повече отъ колкото би трѣбвало — е основа на всѣка общественость, източникъ на нравственость, залогъ на човѣшкия прогресъ. Избере ли индица за емблема нѣкое животно, той подражава и се стреми да възприеме качествата на това животно; въ интереса за съхранение на рода прославя ли народътъ паметъта на нѣкой герой, който е далъ живота си за общото благо, индиецътъ се стреми да подражава на неговитѣ душевни качества.

Развитието на дѣтето има нѣщо общо съ развитието на човѣчеството, съ тази само разлика, че то възприема всичко несъзнателно, чрѣзъ подражание на всичко онова, което е струвало на неговитѣ прадѣди дълъгъ и неуморенъ умственъ трудъ.

Като се стреми да разшири своето „азъ“, дѣтето се подчинява ту инстинктивно и безотчетно на внушението, указано му отъ срѣдата, ту съзнателно, като взема за идеалъ различни типове, образи и игри, които сж свободни и нестъсняеми отъ практическитѣ резултати упражнения на силата. Подобно на капката роса, се отразява въ душата на дѣтето околния миръ. Дѣтето е по природа артистъ и въ неговитѣ подражания ние можемъ да намѣримъ всички елементи на театъра. Въ това врѣме, когато на никому не дохажда на умъ да забрани на дѣтето да изучава езика, пѣнето и рисуването, сценичното изкуство, което обхваща мимиката, интонацията на гласа и тѣлодвиженията, вършени отъ другитѣ живи същества, изкуството, което и безъ това се широко практикува отъ дѣцата, срѣща рѣзки възражения и даже гонения.

Да разгледаме доводитѣ противъ дѣтския театъръ.

Противниците казватъ, че театърътъ прѣди всичко приучвалъ дѣтето на „маймунство“, като убива неговата духовна самостоятелность. Тѣкмо обратното. Дѣтето черпи всичко изъ околния миръ. Ще се появи въпросъ, доколко самостоятелно се смилатъ и комбиниратъ въ неговото съзнание външнитѣ впечатления. И тукъ много зависи отъ пасивностьта или активностьта на натурата. Подражанието е необходимъ факторъ на възпитанието. Въ това врѣме, когато пасивното дѣте става

върно копие на своите образци, активното заимствува и преработва малко или много оригинално придобития материал. Театърът развива подражателността, именно здравата подражателност, не пасивната, а активната, не рабската, рефлексивната, убиващата личността, а съзнателната — укрѣпяващата. Дѣйствително, за да се възпроизведе на сцената това или онова дѣйствие, този или онзи типъ, безъ да имаме прѣдъ очи готовъ образецъ, трѣбва да си го създадемъ въ въображението, да уловимъ мислено неговите отличителни черти, да влѣземъ въ неговото положение, да разберемъ неговите прѣживѣвания, а всичко това за дѣтето не е слѣпо подражание, не е „маймунство“, а сериозна работа, която окръглява и развива неговата индивидуалност, развива неговите нравствени идеали. Дори и при изнасянето на отрицателни типове, художествено обрисувани отъ автора на пиесата, малкиятъ актьоръ отъ една страна стремяйки се да прѣдаде лошото така, че да прѣдизвика отвращение у зрителя, самъ се провиква отъ отвращение къмъ това лошо; отъ друга — научава се да разбира психологията на изоставените и завладениятъ отъ порока хора. Нѣма съмнѣние, че театърътъ влияе на дѣтето развиваще и облагородяваще, и опасенията на нѣкои противници на дѣтския театъръ, че той ще развие у дѣтето притворство и лицемерие, е пълненъ абсурдъ. Ние знаемъ професионални актьори, които оставатъ прѣзъ цѣлия си животъ добри хора, а прѣвъзходни актьори въ живота — на сцената сж пълни бездарности.

Други, като не възразяватъ противъ дѣтския театъръ по сѣщество, намиратъ, че излагането дѣцата на сцената указва врѣдно влияние — дразни самолюбието, пробужда егоизма, гордостъта и пр. Всички тѣзи страхове се посочватъ въ значителна степенъ, имайки прѣдвидъ традицията на затворническото сѣмейно възпитание, а може би и подъ влиянието на аскетическия религиозенъ идеалъ. Затова е още слабо развита общественостъта въ живота на нашите дѣца и затова се стремятъ да изолиратъ отъ мира на възрастните дѣтския миръ, може би, отъ желание да скриятъ отъ чистия погледъ на дѣтето своето нравствено падение. Какво чудно, ако дѣтето, възпитано при непълно уединение, е принудено да излѣзе прѣдъ събрание. Героите и тълпата сж плодъ на всеобщо обезличие, защото героите сж само ярки изразители на мнѣнията и чувствата на тълпата. Тълпата нѣма да изчезне отъ това, че ще бжде изкуствено лишена отъ възможността да издигне отъ своята срѣда герои; тя ще изчезне само тогава, когато всѣкой стане герой самъ за себе си, т. е. духовно независима и самостоятелна личност. Да отдѣлимъ дѣтето отъ срѣдата, значи да гасимъ огъня съ огънь. Дѣте, възпитано въ уединение, само съ книгите, които му говорятъ за славни подвизи, ще го накаратъ да мечтае за слава и тѣзи

мечти ще отровятъ въображението му и ще отслабятъ волята му, ще го направятъ нравствено неустойчиво въ живота. Ако искаме да създадемъ отъ дѣцата не мечтатели, а енергични, увѣрени въ себе си работници въ живота, ние трѣбва да ги приучваме отъ ранни години да се чувствуватъ въ обществото така свободно, както се чувствува рибата въ водата. Най-доброто срѣдство да се застрахова дѣтето отъ егоизма ще бѣде не изолирането му отъ живота, не странене отъ обществото — отъ тѣлпата, а най-живо участие въ този животъ, най-тѣсно единение съ тази тѣлпа, толкова тѣсно и постоянно, че публичното излизане на дѣтето да стане негова привычка.

Себастианъ Форъ, основателътъ на La Ruche—единъ отъ немногочисленитѣ въ Франция опити за свободно възпитание — възпитавалъ въ своята колония 24 дѣца отъ двата пола. Заедно съ първоначалнитѣ общи знания, дѣцата изучаватъ и занаятъ, а сжщо се занимаватъ и съ полска работа, градинарство и пчеларство. Опитътъ на Форъ е продължавалъ 3 години и далъ най-блѣскави резултати, особено по отношение на физическото и нравственото възпитание. Дѣтскитѣ театри на Форъ сж много разпрострѣнени изъ Франция. Той редовно е прѣдприемалъ обиколки изъ околнитѣ селища, ждѣто дѣцата давали забавления.

Привичката е причина за свободното държане на дѣцата на сцената. Въ грамадна зала, подъ хиляди погледи, тѣ се чувствуватъ свободни като у дома си. И трѣбва съ увѣреностъ да кажемъ, че за тѣхъ театралната сцена ще стане нѣщо обикновено, а за тѣхнитѣ другари сцената ще бѣде мечта, толкова по-привлѣкателна, колкото повече е забранена.

Колкото се касае до опасението, какво ще театърътъ ще развие самолюбието у дѣцата, ние ще се срѣцнемъ съ възгледа, пакъ така привитъ отъ дълга на господствующия моралъ, за смирение и унижение. Това унижение, което обикновено води къмъ лицемѣрие. Самолюбието, това е затвърдяване цѣнността на своето „азъ“ и трѣбва да бѣде признато за основенъ факторъ на дѣтското развитие; педагогътъ трѣбва да се интересува само отъ въпроса, какво обича дѣтето и къмъ какво има вътрѣшно влѣчение. Стремлението на дѣтето да се отдѣли отъ своитѣ другари е излишѣкъ на енергия, едно искане на неговата индивидуалностъ, едно сравнително измѣрване на силитѣ и способноститѣ му. Успѣхътъ служи до извѣстна степенъ за указателъ на природнитѣ дѣтски дарби и опрѣдѣля дѣтското житейско призвание. И ако родители, които не се боятъ отъ самолюбието на дѣцата, намиратъ за необходимо да дадатъ на сжщитѣ срѣдства да проявятъ своя талантъ въ изкуството — музика, пѣне и рисуване, ние не виждаме причини, защо трѣбва да са прави изключение за театръ.

Какви заключения можемъ да извлѣчемъ отъ приведенитѣ теоретични съображения?

Основно правило за рационално възпитание е — не заглушавай естествения дѣтски наклонности, а имъ дай свободно поле за упражнение и здрава храна за развитие. Театърътъ, както видѣхме, е свързанъ съ дѣтската природа, защото изобилието на енергия, която изпълва дѣтското същество, неудържимо го влѣче къмъ пѣтя на подражанието, — да обобщава въ своето „азъ“ живота на свѣта. Работата на възпитателя е, да наблюдава този миръ, да не заглуши съ своя авторитетъ крѣпката дѣтска индивидуалностъ, за да не би дѣтската душа при възприемане на външнитѣ впечатления да се обърне на фотографически апаратъ, а да запази своята артистическа способностъ и самостоятелностъ, при пълна свобода за художествена прѣработка на възприетия материалъ. Дѣтския театъръ, постигайки своята цѣль, заставя дѣтето да не копира механически даденъ оригиналъ, а да си създаде въ въображението отвлѣчения типъ, да възпроизведе обмислено и съзнателно чужди прѣживѣвания. За да може театърътъ да осъществява тази своя задача на обективно обобщаване живота съ дѣтското „азъ“ и дълбоко проникване въ неговата същностъ, сж необходими редъ условия:

Прѣди всичко изборъ на пиеси. Форъ справедливо настоява на това, щото дѣцата да прѣдаватъ на сцената мисли, чувства и настроения, съотвѣтстващи на тѣхното разбиране и на възрастта имъ. Въ противенъ случай на малкия актьоръ ще се случи да заучава безсмислено и да произнася, безъ да разбира, думи, недостъпни за него, което ще го обърне на марионетка, или пъкъ да се мъчи да разбира чужда за него психика — нѣщо, което ще наруши правилния и естественъ ходъ на душевното му развитие. Пиесата трѣбва да включва въ себе си идея, която ще разширява дѣтския кръгъзоръ и живо ще обхваща неговитѣ чувства. Характеритѣ въ нея трѣбва да бждатъ очертани ярко и рѣзко, защото простотата и ясността на дѣтската душа не обича мъгливина и тъмнина. Най-послѣ, трѣбва да прѣобладава въ пиесата дѣйствието надъ отвлѣченитѣ сжждения и морали.

Второ необходимо условие за поставене пиеса на сцената се явява прѣдоставянето на дѣтето най-широка инициатива и самостоятелностъ. Помощта на възрастнитѣ трѣбва да се ограничи съ общитѣ разяснения и упѣтвания при първото четене. Режиране не се допуска. Не трѣбва да се забравя, че дѣтето, увлѣчено въ ролята, играе по непосредствени чувства и по вдъхновение и че постояннитѣ бѣлѣжки и спирания могатъ да сковатъ малкия актьоръ. Въ игритѣ на дѣцата на Фора не се забѣлѣзва нито слѣдва отъ режисьоръ. И играта, получена при тази свобода на дѣцата, се посрѣща

отъ публиката съ избликъ на чувства за свободното и естествено изпълнение.

Трето условие е аудиторията.

Между зрителитѣ и актьоритѣ въ врѣме на играта се установява тѣсна, макаръ и невидима връзка; тя ще бѣде по жива между зрители и актьори едноврѣстници, отколкото между актьори-дѣца и възрастни зрители. При сжществуващитѣ снизходително покровителствени отношения на възрастнитѣ къмъ дѣцата малкитѣ актьори знаятъ, че възрастнитѣ се интересуватъ не толкова отъ съдържанието на пиесата и развитието ѝ, а само отъ играта имъ и това обективно критическо отношение е отъ характеръ да охлади тѣхниятъ артистически жаръ. Ето защо другарската срѣща е най-естествена за дѣтския театръ.

Четвърто важно условие е безкористната игра. Играта трѣбва да бѣде свободна, чиста отъ всѣкакви съ користни смѣтки проявления на сили и способности.

Праздникитѣ на Форъ сж плащани и въ това е голѣмиятъ имъ недостатъкъ. Купуването и продаването на естетическото наслаждение врѣди на чистотата и ясността на художественото творчество.

До какво заключение ще дойдемъ ние по въпроса за дѣтския театръ?

Театърътъ не е нѣщо ново и чуждо за дѣтския животъ, защото всички дѣтски игри сж проникнати отъ елементи на подражание. Дѣтскиятъ театръ като оржие на възпитанието се стреми да внесе по-голѣма активностъ и съзнателностъ въ това подражание, да даде разумно удовлетворение на естевенитѣ дѣтски потребности, да разшири своето „азъ“ чрѣзъ опита и примѣра на другитѣ живи сжщества. Съ избирането на художествени пиеси ние разкриваме на дѣтето живота, отъ друга страна изтънчаваме неговата душевна чувствителностъ съ прѣживѣването на чужди скърби и радости. Стжпейки на сцената, дѣтето влиза въ стихията на обществото, захвърля своята страхливостъ и срамежливостъ и се слива въ масата съ общи мисли, чувства и прѣживѣвания. Отъ всѣка страна разгледанъ, театърътъ се явява прѣвъзходно училище за общуване. Прѣдоставяйки на дѣцата отъ врѣме на врѣме да си уреждатъ театри, съ помощта на учителитѣ си и при съблюдаването на посоченитѣ по-горѣ условия, ние ще имъ дадемъ интересно, здраво и развиваще ума и чувствата развлѣчение!).

1) Лѣтната ваканция може да бѣде прѣкрасно използувана за устройство на постоянни дѣтски театри въ градоветѣ, особено въ голѣмитѣ градове. Уреденъ и ржководенъ умѣло, дѣтскиятъ театръ ще създаде приятни, полезни, разнообразни и увлѣкателни занятия за малкитѣ актьори и слушатели и ще запълни съ творческа работа свободното имъ врѣме прѣзъ ваканцията.

Б. Р.

Н. Оетли.

Прѣлетна птица.

Привечеръ въ единъ топълъ августски день подъ прозорцитѣ на нашата уединена кжщичка (въ Швейцария, на брѣга на Боденското езеро) неочаквано се разнесе наивна, но хубава, бодра музика.

Ние излѣзохме на балкона.

Долу стояха десетина юноши, облѣчени въ туристически костюми, съ малки плѣстени шапки на глава, съ стѣгнати и добръ натѣпкани раници на гърба. Двама отъ тѣхъ свирѣха на мандолини, трети на хармоникна. Тѣ имаха веселъ, но не наперченъ видъ.

Като ни видѣха, поклониха се и продължиха да свирятъ.

Ние бѣхме въ пълно недоумѣние: не можехме да разберемъ, какви сж тия музиканти.

Пѣсенъта се завърши съ нѣколко майсторски акорди. Единъ отъ юношитѣ твърдѣ вѣжливо се обърна къмъ насъ:

— „Ние сме „прѣлетни птици“; бждете добри да ни посочите, дѣ се намира училището „Гларисегъ;“¹⁾ общаха ни, че ще ни приемятъ да ношуваме тамъ“.

— Училището е тукъ наблизу, но сега е ваканция, всички си разотидоха и, освѣнъ прислугата, никой нѣма тамъ.

— Ние имаме писмено разрѣшение отъ директора да прѣношуваме въ сѣновала.

— Въ такъвъ случай обърнете се къмъ управителя на чифлика.

Посочихме на „прѣлетнитѣ птици,“ дѣ ще го намѣрятъ.

Слѣдъ четвъртъ часть на полянката между училището и нашата кжща закипъ животъ: пжтницитѣ започнаха да снематъ и разтварятъ раницитѣ си, да си събуватъ обувкитѣ и да прѣглеждатъ изприщенитѣ си крака, да вадятъ походни тенджерки и весело да тракатъ съ лъжицитѣ си по тѣхъ.

Двама юноши се отдѣлиха отъ другаритѣ си и се отпавиха къмъ нашата кжща; единиятъ отъ тѣхъ носѣше кофа.

— Ние искаме да знаемъ, отдѣ можемъ да си купимъ млѣко.

Упжтихме ги да идатъ въ сѣсѣдния селски чифликъ, и тѣ скоро се върнаха съ пълна кофа.

На тѣхния въпросъ, могатъ ли да запалятъ огънь на полянката, ние имъ отговорихме отрицателно и имъ прѣдложихме да си сготвятъ въ нашата кухня.

Забавно бѣше да се гледатъ тия готвачи, незапознати съ обикновенитѣ готварски похвати, какъ ловко и бързо сготвиха своитѣ прости ястия. Въ повечето тенджерки бѣ сварена овесова каша съ какао. Когато пжтницитѣ видѣха своитѣ

1) Ново свободно училище на брѣга на Боденското езеро съ малкъ чифликъ. Б. Р.

готвачи съ димещи тенджерки въ ржцѣ, отъ полянката се разнесоха радостни викове.

На другия день сутринята всички „прѣлетни птици“ се кжпаха и плаваха въ езерото. Деньтъ бѣше горещъ, водата — топла. Като се окжпваха, момчетата лѣгаха на моста, за да ги поприжури августското слънце, и пакъ се цамбуркаха въ водата. Но, очевидно, тѣ бѣха гражданчета, малко запознати съ слънцето. Вечерята нѣколко отъ тѣхъ се явиха да искатъ съвѣтъ — какво да правятъ съ прижуренитѣ си отъ слънцето гърбове. Дадохме имъ вазелинъ и отъ душа имъ пожелахме „лека нощъ“.

Като прѣношуваха още единъ пжтъ въ сѣновала, „прѣлетнитѣ птици“ прибраха имуществото си въ раницитѣ си, доста акуратно събраха всички хартийки, които бѣха прѣснали по полянката, изпѣха ни прощална серенада и трѣгнаха на прѣдъ — къмъ Рейнския водопадъ.

Отъ благодарностъ, задѣто сме имъ услужили съ кухнята си, тѣ ми подариха своята готварска книжка: „Лакомецъ въ пжтишка чанта“ (Der schlemmer in Rucksack).

Ето нѣколко рецепти отъ нея:

С мѣсъ. Вземи двѣ голѣми шепи сушенъ зеленчукъ, свари го въ литъръ вода, посоли го хубавичко. Това ястие можешъ да ядешъ съ удоволствие, но още по-добъръ е да нарѣжешъ на кжсчета корички хлѣбъ, да ги опържешъ въ масло и да ги спуснешъ въ гостбата; тогава тя ще стане много вкусна.

Кисело млѣко. Трѣбва да се яде бавно и съ много хлѣбъ — тогава можешъ да изядешъ голѣмо количество. Който обича канела (тръчинъ), нека си вземе, когато пжтува.

Спанакъ. Накжсай коприва, натѣпчи, като прѣзирашъ опасността, толкова въ тенджерата, колкото може да побере, защото послѣ тя твърдѣ много ще се смали по обемъ; посоли я, налѣй вода и вари. Праженитѣ яйца твърдѣ много допадатъ на тоя „спанакъ“.

Швейцарскиятъ въздържателно-туристически младежки съюзъ „Прѣлетна птица“ е основанъ въ 1907 г. на празника на въздържателитѣ въ Сантъ-Галенъ.

Въ първия параграфъ на устава му се казва, че той е създаденъ отъ студентското въздържателно дружество „Libertas“ и отъ дружеството на гимназиалната младежъ „Helvetia“, но е напълно самостоятелна организация. Неговата цѣль е да възбуди любовь у младежъта къмъ странствуване пѣшкомъ; затова на съвсѣмъ прости начала съюзътъ урежда пжтувания и екскурзии пѣшъ или дава на уредницитѣ на такива пжтувания възможното съдѣйствие.

Лицата, които участвуватъ въ тѣзи екскурзии, сж задължени да не употрѣбаватъ спиртни пития, когато пжтуватъ. На тоя принципъ се придава такова важно значение, че ако се измѣни въ устава, съюзътъ се унищожава, и цѣлиятъ му имотъ се прѣдава на дружествата „Libertas“ и „Helvetia“.

Членоветѣ на съюза сж два вида: „прѣлетни птици“ и спомагателни членове.

„Прълетни птици“ могат да бждат момчета и момичета, не по-млади отъ 14 години. Тѣ плащатъ членска вноска годишно 2 франка. Спомагателенъ членъ може да бжде всѣки, който се задължава да плаща годишно не по-малко отъ 3 франка.

Въ пжтешествията могатъ да участвуватъ и лица, които не сж членове на съюза: прѣдъ екскурзията тѣ внасятъ въ съюзната каса 2 фр. и получаватъ всички права, съ които се ползуватъ сжщинскитѣ „прълетни птици.“

Прѣдводителъ и отговорно лице въ всѣко пжтувание е нѣкой отъ старитѣ и опитни „прълетни птици.“ Съюзътъ снабдява екскурзиянтитѣ съ походни сждове, съ географически карки, фенери и др.; на бѣднитѣ членове той плаща и пжтнитѣ разноски.

Въ градоветѣ сж основани мѣстни групи (дружества), подчинени на централното управление на съюза. Всѣки мѣсецъ тѣзи групи сж длъжни да прѣдставятъ на редактора на списанието „Прълетна птица“ (органъ на съюза) отчетъ за своята дѣйностъ, а въ края на годината да изпращатъ на прѣдседателя на съюза годишенъ отчетъ и-пъленъ списъкъ на членоветѣ съ точнитѣ имъ адреси.

Списанието „Прълетна птица“ се изпраща даромъ на всички съюзни членове. За всѣко пжтешествие на членоветѣ се извѣстява наврѣме; за голѣмитѣ екскурзии, т. е. за такива, които траятъ повече отъ 4 дни, се съобщава на съюзната управа най-малко четири недѣли по-рано.

Съюзътъ се управлява отъ петъ длъжностни лица: прѣдседателъ, касиеръ (той е сжщо и подпрѣдседателъ), секретаръ, домакинъ и редакторъ. Тѣ се избиратъ измежду членоветѣ въ единъ и сжщъ градъ.

Веднажъ въ годината става общо събрание; въ него се избиратъ длъжностнитѣ лица и двама ревизори за провѣрка на съюзнитѣ смѣтки. Прѣдложенията за промѣни въ устава се публикуватъ най-малко мѣсецъ прѣди общото събрание. Измѣненіята се приематъ или отхвърлятъ съ абсолютно болшинство.

Съюзнитѣ членове употрѣбаватъ всички усилия, за да разпространятъ срѣдъ обществото своитѣ идеи. Неотдавна тѣ издадоха хвърчащъ листъ, твърдѣ хубаво илюстриранъ съ фотографически снимки изъ живота на „прълетнитѣ птици.“

„Да странствува— това е златната привилегия на младежъта.“ така започва тоя позивъ. „Като странствува, младежътъ се запознава съ хората, природата и страната. Училището дава много знания, но тѣ ставатъ постоянна собственостъ само на оногова, който пжтешествува и наблюдава.

Като странствува, младежътъ се запознава съ тѣлото и сѣтивата си; той се учи да се довѣрва на тѣхъ, да ги упражнява; щомъ забѣлѣжи своитѣ недостатѣци, той се грижи да ги поправи.

И върху духовната страна на човѣка пжтуванията влияятъ благодатно: въ гората и на полето душата се успокоява; лустрото, съ което съврѣмненната градска култура покрива нашитѣ сжщински чувства и мисли, се изтрива и всичко естествено избликва навънъ.

Но нашето врѣме съ неговитѣ усъврѣшенствуваши пжтни съобщения отучи младежта да странствува. Мина врѣмето, когато юношата, желаещъ да постжпи въ университета, нарамваше торбичката си и пѣшъ се отправяше за своята alma mater. Въ нашия животъ, както се вижда, нѣма врѣме за такъв романтизмъ. А при все туй, тая страсть къмъ странствувания лежи въ кръвта на младежта.

Ето ней иска да помогне „Прѣлетната птица,“ швейцарскиятъ въздържателно-туристически младежки съюзъ. Студенти и гимназисти сж неговитѣ основатели. Въ празници и прѣзъ ваканции цѣли групи се отправятъ вънъ отъ града или въ други градове и забѣлѣжителни мѣста. Главниятъ принципъ на съюза е — най-голъма простота въ всичко. Въ околността на селото, при горския изворъ, въ уединената долина или на планинския връхъ слагатъ „прѣлетнитѣ птици“ своята трапеза. Но не мислете, че тѣхнитѣ трапези сж оскѣдни: тѣ добрѣ знаятъ, че, за да се поддържатъ физическитѣ сили, е потребна хранителна и разнообразна храна. Прѣдъ гостилницитѣ и хотелитѣ тѣ снематъ шапки и заминаватъ — отъ тѣхъ тѣ не се нуждаятъ. Когато започне да се мръква, прѣдводителътъ на екскурзията отива въ нѣкой селски домъ и измолва да се отворятъ вратитѣ на нѣкой плѣвникъ за изморенитѣ гости.

Екскурзиитѣ на „прѣлетнитѣ птици“ сж съвсѣмъ ефтени, затуй и най-бѣднитѣ младежи могатъ да извършватъ чудесни пжтешествия.

Съюзътъ удовлетворява вкусоветѣ и на ония, които заради покойното наслаждение отъ природата прѣдпочитатъ далечни екскурзии. Въ чудеснитѣ алпийски долини съюзътъ наема кжщи, и „прѣлетнитѣ птици“-дачници съ удоволствие скитатъ изъ околността.

Възможность да се наслаждаваме отъ природата, да изучимъ прѣди всичко своето отечество, дружески да общуваме съ връстницитѣ си и да развиемъ своитѣ физически сили — ето какво иска да даде съюзътъ „Прѣлетна птица.“ И още нѣщо: въ нашитѣ души, угнетени отъ градския въздухъ и отъ училищнитѣ грижи, да влѣе капка поезия. И тоя именно романтизмъ, може би, е най-добрата страна на дѣлото ни.

Вие, които чувствувате въ себе си желание да изпитате всичко това, присъединете се къмъ нашия съюзъ, като „прѣлетни птици!“ А вие, по-млади другари, станете негови спомогателни членове!

Съ-тоя зовъ завършва позивътъ.

На отдѣлни листове съюзътъ дава подробни наставления

относно облѣклото и цѣлата екипировка на „прѣлетнитѣ птици.“ Нѣкои нѣща, като долни дрехи, походни сждове и др., трѣбва да си носи всѣки, други, като напр., четки за чистене на дрехи и обуша, фенери, игли и конци, — се носятъ отъ нѣколко „прѣлетни птици,“ трети — географска карта, походна аптека — само отъ прѣдводителя на екскурзията. Особено грижлива трѣбва да бжде екипировката за пжтувания изъ снѣжнитѣ Алпи.

Прѣдъ мене сж нѣколко броя отъ съюзното списание „Прѣлетна птица.“ Какво съдържа то? Описания, повече или по-малко талантливи, на отдѣлни пжтешествия, стихотворения, отчети на мѣстнитѣ групи, рецензии за книги, статии по въпроси, засѣгащи спорта или промѣни въ устава.

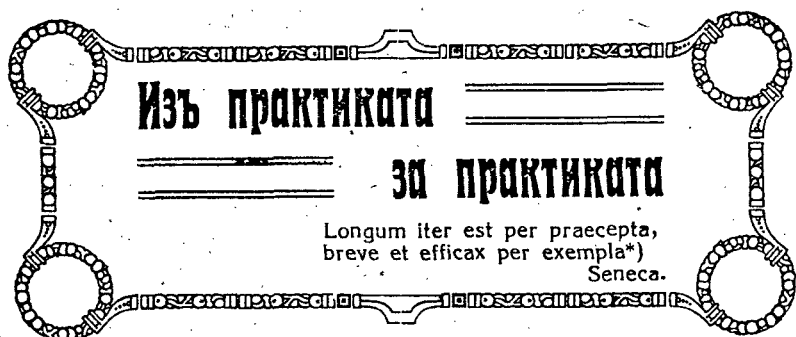
Ето една извадка отъ статия, въ която авторътъ излага своя опитъ, добитъ отъ пжтешествията:

„Най-добрѣ е, ако прѣдводителятъ на екскурзията си избере нѣколко помощници измежду старитѣ „прѣлетни птици,“ опитни въ всѣкакви работи (готвене и т. н.), хора съ здравъ хуморъ, който не ги напуща ни въ лошо врѣме, ни, изобщо, въ най-неблагоприятнитѣ обстоятелства. Тѣ образуватъ ядро, къмъ което се присѣдиняватъ всички новаци, така че всички се сливатъ въ една дружеска група.

Особено ясно видѣхъ азъ това въ една екскурзия, въ която участвуваха най-разнообразни елементи: 9 момчета и 6 момичета на възраст отъ 14 до 26 години — техници, учители, ученици отъ срѣднитѣ училища, студентки-медици и др. Но тъкмо тая пѣстрота помогна за единението на групата: слѣдъ като външнитѣ прѣгради между отдѣлнитѣ екскурзиянти паднаха, всѣки можеше да даде на другитѣ нѣщо ново. Особено добрѣ се спогаждаха възрастнитѣ съ младитѣ.

Азъ бихъ искалъ въ всѣка екскурзия да участвуватъ хора отъ разни възрасти. Какъ се гордѣе младежътъ, когато се намира въ общество отъ възрастни другари, особено, ако на него гледатъ като на равенъ, а не отгорѣ надолу, и какво голѣмо удовлетворение получава възрастниятъ отъ съзнанието, че той се ползува съ пълното довѣрие на своя младъ другаръ!

И другарскитѣ отношения между момчетата и момичетата иматъ само добри страни: отсжтствието на прѣпирни и крамоли и хубавиятъ чистъ тонъ въ разговоритѣ трѣбва да се припише на женското влияние. Но и нѣкои свойства на момчетата влияятъ върху дѣвойкитѣ. Отсжтствието на това, което характеризира изтънченитѣ госпожици, малко мжжка енергия и рѣшителностъ не ще врѣди на дѣвойката въ днешното врѣме, когато и на жената прѣдстои борба, за да си извоюва право да има своя професия и своя работа. Въ такива екскурзии, дѣто всички работятъ заедно и споредъ силитѣ си взаимно си помагатъ, момчето и дѣвойката могатъ да се опознаятъ и да се научатъ да се уважаватъ, а това уважение е основата на истинската нравственостъ.“

Йорданъ Савовъ — Разградъ.

Пролѣтъ въ гората. ^{**)} (априлски излетъ).

Ранна пролѣтъ. По полето тукъ тамъ се бѣлѣе снѣгъ. Въздухътъ е влаженъ и лека мъгла пѣпли надъ полето. Нощъ е мразовито. Студътъ се бори съ топлината — зимата съ пролѣтата...

...Минаха седмици... Доиде априлъ! Пролѣтнитѣ лжчи събудиха земята. И ето: всичко, що е спало дългъ зименъ сънь, се събуди, излѣзе отъ дупкитѣ, хвърли зимната си дреха, очисти се и се натруфи. Животъ бликна по цѣлата земя. Изкогнаха трѣвици отъ отмръзената земя, набѣгнаха пжпкитѣ на дървесата, събудиха се и насѣкомитѣ — пеперудки, мухи, брѣмбари. Идатъ отъ далеченъ югъ и послѣднитѣ птици. И въ гората, и срѣдъ полето, и край рѣката, и на високиѣ планини започна радостъ, бѣгане, пълзене, хвърчене, и всѣки, който има гласъ, врѣка, а който нѣма — шуми... защото е щастивъ...

Нѣщо влѣче и насъ вѣнъ отъ училището — къмъ полето, срѣдъ природата!...

Къмъ гората!...

Запѣхмѣ ние:

„Другари, днесъ е празникъ на полето:

Лжчи, пѣсни и радостъ е навредъ.

Гората пѣй, усмихва се небото.

Да идемъ всички тамъ ний в' строенъ редъ.

Ний идемъ поле, гора чудесни,

Да видимъ пролѣтнитѣ дарове,

Да дѣхнеме отъ въздуха ви пѣсни

Слѣдъ тежки зимни дни и мразове.“

(Брѣзовъ).

(Мелодия: „Музик. библиотека“ кн. II).

*) „Дългътъ е пжтъ чрѣзъ поучението, кжсъ и дѣйствителенъ е чрѣзъ примѣра.“

**) Изъ неиздадената книга: „Практиката ни по природознание въ IV отд. Отъ Ант. Борлаковъ и Йорд. Савовъ“.

Веселата пѣсенъ, съ темтъ на маршъ, леко повдига нашитѣ крака и неусѣтно ни извежда на полето.

Какъвъ прѣлѣстенъ видъ разкрива прѣдъ омореното отъ зимната огриженостъ око широкото поле и гѣстата, клонящата гора!... Какъ красиво се рисуватъ на ясното небе голитѣ дървета! И душата се чувствува волна!..

Да се разходимъ изъ гората, ала и безъ покана дѣцата се прѣснаха изъ нея.

1. — Окапалата още прѣзъ есенъта шума е образувала цѣла покривка. Като завивка е топлѣла тя малкитѣ растения, които растатъ тукъ. Почвата захваща да се размръзва и всѣкъждѣ се виждатъ малки барички или текатъ вадички отъ земята, по огрѣванитѣ полянки и край пѣтищата, се подаватъ първитѣ пролѣтни цвѣта: минзухарче, цвѣтоветѣ на което лъщятъ като запалени свѣщички; кокиче — съ бѣли, като звънчета главички; иглика, синчець, кукурякъ, гарвански лукъ. А ето въ тоя трънакъ и миризлива теменужка. Мека, зелена трѣвица е покрила полянкитѣ, като съ зеленъ губер. Какъ приятно гали окото тая зеленина! Да си направимъ китки отъ пролѣтнитѣ цвѣта; да извадимъ и съ коренчета.

2. Нѣкои отъ дърветата сж се развили. Много други сж напжили. Още малко и тѣ ще се разпукатъ, ще се покажатъ листа и цвѣтове. Сега коренитѣ смучатъ обилень сокъ и го пращатъ къмъ клонитѣ. По кората, короната и пжпкитѣ, макаръ и безъ листа, ние можемъ да различимъ едно отъ друго дърветата.

Ето: това е брѣза. Познаваме я по бѣлата кора и овисналитѣ джгообразно клони. На младитѣ брѣзи кората е възчервена и клонкитѣ не висятъ надолу.

А ето и липа. Кората на младитѣ липови фиданки е сиво-зелена, съ бѣли петна, а на тая стара — хралупата — разпукана. Да я разрѣжимъ. Колко е дебела! Да отдѣлимъ ликото.

Тѣнкото стебло на ясенътъ (осенъ) е сиво-зелено, съ лѣскава кора и гладки, черни пжпки, които сж покрити въ долнитѣ си части съ неокапали още — ланшни — листни дръжки. Вижете крилаткитѣ, които сж зимували на дървото. Сега тѣ ще окапятъ. Да отрѣжемъ съ ножче дървесина. Колко мжно се дѣла! Дървесината е свѣтложелтеникава.

А да разгледаме ония тамъ дървета. Това сж букове. Стеблата имъ сж стройни, цилиндрични. Клонкитѣ се намиратъ високо надъ земята, а стѣблото е голо. Короната (разклонената частъ на дървото) е голѣма и кичеста. Каква хубава сѣнка ще прави лѣтно врѣме! Буковитѣ дървета приличатъ на колони; красотата имъ е голѣма.

А ето: това дърво е друго. Забѣлѣжете неговитѣ клонки: тѣ излизатъ отъ стеблото подъ правъ жгълъ и образуватъ широко корона. Кората е дебела и силно напукана. По

клонетѣ се виждатъ още сухи, ланшни листа. Да потърсимъ по земята, ще намѣримъ шикалки. Ето една! Още една! Трѣбва да намѣримъ и на клонитѣ, Да! има на това клонче. Какъ ли сж станали тѣ? Кой ли ги е направилъ? Досѣщаме се, че това дърво е джбъ.

Сега да намѣримъ лѣска. Да разгледаме и нея. Дѣ имаше такава?

— Край горската покрайнина.

— До пѣтя има цѣлъ лѣщакъ.

— А ето. Гледайте: кората е гладка, съ свѣтло-канелянъ цвѣтъ. Какъ сж прѣплетени клонетѣ! Да разгледаме пжпкитѣ. Откжнете!

— Тѣ сж покрити съ многобройни кржгли люспици и по форма приличатъ на малко яйце, изправено съ острия си край. Боята имъ е сиво-канеляна.

— По краищата на клонкитѣ висятъ и рѣси. Тѣ сж корави. Тѣ сж мжжкитѣ цвѣтове.

Но да обърнемъ внимание и на още едно нѣщо: защо клонкитѣ на дърветата сж извити, като джги — на едни нагорѣ, на други надолу? — Причината на това е водата, която се намира въ младата дървесина и кората. Зимѣ, отъ мразѣтъ, тя се прѣобръща на ледъ; а въ това състояние, ние знаемъ, че водата се разширява. Ако ледѣтъ се намира на горната страна на клонката — тя се извива надолу, а ако е на долната — на горѣ. На черѣшата, ябълката и сливата и др. плодни дървета, клонкитѣ се извиватъ надолу, а на елата и др. дървета — на горѣ. Причинѣ на това може да бжде и дебелия снѣгъ по клонитѣ.

Сега да посѣднемъ на тая зелена трѣвица и да послушаме нашитѣ горски пѣвци и приятели.

3. „Чи-чи! чиви-чиви! чивѣ-чивѣ!“ . . . долитатъ до насъ гласоветѣ на десетъ-двадесетъ врабци, които се ровятъ въ купчина слама, останала въ отсрѣщната нива отъ ланшната вършидба. Като мухи сж я нанижили тѣ и ровятъ изъ нея за зрънча. Веселото имъ чуруликане нѣма край. Но ето че ястребъ прихвърча край тѣхъ. Мигомъ се умълчаха, прѣснаха се и се изпокриха въ близкия храсталакъ. Ни гласъ, ни шумъ. . .

„Тъкь-тъкь-тъкь! . . . Тъкь-тъкь-тъкь!“ . . . Кълвачъ. Той трака на оня сухъ клонъ. На работа е. Като сжщи лѣкаръ той прѣглежда болното дърво, почуква го, ослушва го и го лѣкува съ острия си езикъ, като вади врѣдни мравинки, бубулечки, гжсенички и пеперудки, които сж се сврѣли подъ кората на дървото.

„Чакъ-чакъ-чакъ! Чакъ-чакъ-чакъ!“ — надъ главитѣ ни прѣхвъркнаха дроздове. Кацнаха на оня клонястъ джбъ. Какви сж подвижни и ловки! Отъ гората се чува пѣние и на други

дроздове. Съкашъ флейта свири; пѣсенъта е съ нѣжни извивки и разни тонове.

„Чичо-пей! Чичо-пей! се дочу задъ насъ. Една малка пѣстричка, съ желтички пера птички, подскача отъ клонъ на клонъ. Тя подскокна до едно гжсенично гнѣздо и почна да го кжса. Изтрѣби малкитѣ гжсенички, и слѣдъ това почна да оглежда лжлжитѣ на една налжпила липа. Търси нѣщо и какъ внимателно оглежда!..

„Чирли-рли-рли-рлю-ю-ю!... Чирли-рли-рю-ю-ю!“... се лѣе отгорѣ сребърната пѣсенъ на чучулигата. Ето я тамъ въ висинето... Черна точка... Срѣдъ сивитѣ мжгляви облаци.

А чий ли гласъ е тоя, който свири, вика, крѣщи, извива се? Какъ веселъ е той? А... това е скворецъ! Неговата пѣсенъ е всѣкаква; каквото чулъ, всичко запомнилъ. И нѣма съкашъ по-веселъ и добъръ отъ сквареца, макаръ че той е дошелъ много рано у насъ — още когато падатъ снѣжни парцалчета, когато небето е начумерено и всичко е тъжно.

„Ку-ку! ку-ку!..“

„Фитъ-фирметъ! Фитъ-фитъ-фитъ!“

„Пинкъ! Пинкъ!... „Йо... Йо!...“

..... Пѣсенъ звучи всждѣ — и въ гората, и на полето, и въ харсталацитѣ. Сега за пѣвцитѣ иде врѣме за трудъ и грижа: да свиятъ гнѣзда, да снесатъ яйца и да отгледатъ малкитѣ си. Тѣ трѣбва отъ сутринъ до вечеръ да обикалятъ хрсталацитѣ, дърветата и трънацитѣ за насѣкоми.

4. — Пеперудка! Пеперудка!... Двѣ дѣца се спуснаха да я гонятъ съ калпаци.

Желта пеперуда се спускаше и издигаше надъ единъ храстъ. Вече и тѣ излѣзли. Топлото слънце излупило и тѣхнитѣ яйца, снесени подъ кората на сухитѣ дървета.

Прѣдъ насъ се издига дива шипка. Върховетѣ ѝ сж унизани съ гнѣзда на гжсеници. Откжсваме нѣколко и ги разглеждаме. Паяджината е ягка и гжсто прѣплетена. Вжтрѣ... гжсенички се мърдатъ. И тѣ се измжтили. — И дърветата въ лозята бѣха цѣли окичени съ тѣхъ, г-нъ учителю, особено черѣшитѣ.

— Врѣме е да се чистятъ дърветата отъ тия пакостници.

— И пчелитѣ вече излѣзли. Една кацна на моята китка, г-нъ учителю.

На връщане ще се отбиемъ при пчелина. Той е до лждарската колиба.

— Ще си наберемъ и коприва. Азъ видѣхъ много край плета на лозята. Тамъ наѣрихъ и тия охлюви...

— Да, всички насѣкоми, виждате вече, сжщо сж излѣзли отъ скривалищата си и сж плѣзнали по растенията.

... Кучешки лай. Бумъ!... — пушка грѣмна...

Ставахме да си вървимъ, когато прѣдъ насъ, изъ една

горска пжтека, се изпжчи бай Тотю „ловджията“. Прѣдъ него тичаше куче съ изплезенъ езикъ. Прѣзъ рамото на бай Тотя висѣше чанта, а отъ нея се подаваше зайчи кракъ. Въ едната си ржка държеше пушката, а съ другата влѣчеше за кракъ лисица.

— Нося я ей тука да я одера. Ей сега я ударихъ. Топла е още, каза бай Тотю, за да задоволи нашето любопитство и очудване.

Всички се спустнахме да гледаме лисицата. Бай Тотю показва и заека. Почнахме да пипаме и раазглеждаме кожата, устата, опашката на животнитѣ. Козината се скубѣше.

— Не е добра сега кожата на лисицата, каза бай Тотю. Скуби се, защото се замѣня съ нова — по-кжса, по-гладка и свѣтла. Тѣй е и съ заека, тѣй е и съ всѣка горска „гадь“. Всички животни зимно врѣме иматъ дълга козина, за да имъ топли.

И наистина, всички животни — и птици, и бозайници посрѣщатъ пролѣтѣта съ нова промѣна.

Въ училището.

1. Рекапитулация на наблюдаванѣто.

2. Записване въ дневника за наблюдения.

Рисуване: пролѣтенъ пейзажъ — гора безъ листа, полянка съ пролѣтни цвѣтя.

Четива и пѣсни за пролѣтѣта.

Свободно съчинение: „Направихме си китки отъ пролѣтни цвѣтя“. „Бай Тотю уби лисица“. „Набрахме си коприва“.

н. б.

Картинки изъ трудовата седмица.

Въ пуста поляна край бѣдно селце се движатъ по двѣ посоки дребни човѣшки фигурки. Тѣ носятъ малки котленца. Еднитѣ съ пълни котлета отиватъ бавно по стрѣмнината на горѣ, а другитѣ съ праздни се връщатъ къмъ селото. Трудови занятия. Ученици напояватъ дупки за овощни дръвчета. Наближавамъ. Изведнажъ възрастна жена се изправя. Въ най-обикновенъ износенъ домашенъ костюмъ съ царвули на крака, леко пристжпва, поздравява и пѣргаво ме развежда труженицата-учителка. (Тя е на повече отъ 60 год.; отъ I випускъ на Софийската дѣвич. гимназия) и подробно ми обяснява плановѣтѣ си. Съ мжка е успѣла да направи „допитване до селенитѣ“ и опрѣдѣлила тукъ мѣсто за построяване бждещето ново училищно здание. (До сега ученицитѣ ѝ се обучаватъ въ частната ѝ собствена кжща). Отъ двѣтѣ страни малки урви ограничаватъ това мѣсто. Учителката смѣло влиза въ ролята

на инженеръ. Планира и подъ нейно ръководство учениците прокопаватъ водоотводни канали по посока на урвище. По този начинъ „мѣстото“ се гарантира отъ разрушителното дѣйствие на поройните дъждове. Това, обаче, още не е достатъчно. Стръмната му частъ трѣбва да се укрѣпи. Планира се, учениците изкопаватъ дупки, донасятъ и насаждатъ въ тяхъ разнообразни плодни дръвчета: сливи, круши, дюли и пр.

Веселъ шумъ, глъчки и тихи тананикания придружаватъ почти навсѣкждѣ сериозната работа на малките повиничари. Не страхъ и отговорностъ сж ги заставили да се надвѣсятъ тъй сериозно върху възложената имъ работа. Не награди, похвали и заплати очакватъ тѣ. Работата имъ е сама по себе си приятна, забавна, любима; тя е проява на вроденъ у тяхъ нагонъ къмъ дѣйностъ. Тѣ се напъватъ, потятъ, но по лицата имъ — ни сѣнка отъ изразъ на недоволство. Всички работятъ. Работи съ тяхъ и старата имъ обичана и уважавана учителка. Общо довольство, радостъ.

* * *

Трудоваци-ученици чистятъ нивата на единъ селянинъ отъ едрите камъни, които никога е нѣмалъ желание и време да ги събере. Пристига той на нивата съ запрѣгнати кола, посрѣщанъ съ овации. За нѣколко минути колата се напълватъ съ мамъне „до връхъ.“ Мълкомъ гледа и недоумѣва... Съ лека усмивка обръща колата къмъ село. Слабите волове едва потеглятъ тежкия товаръ. Това още не задоволява малките палавци. Всѣкой си избира по нѣколко „хубави“ гладки камъне и на ръцѣ ги понася съ пѣсень. Никакви забѣлѣжки и прѣдупрѣждения, че ще се измори, че мжно ще може съ тяхъ да прѣмине по тѣсното мостче надъ рѣката, не могатъ да го разубѣдятъ. Камъните се донасятъ чакъ въ училищния дворъ. Разгорещени, съ грѣмогласно „ура“ се посрѣщатъ взаимно съ другарите си отъ други групи. Камъните отъ колата въ мигъ се разграбватъ и „шосето“ отъ пѣтните врата изведнажъ нараства, продължава се до входните врата на училищното здание. Ето пристигатъ кокетливо и приятно зачервени отъ движението и горещото слънце група момиченца съ кошничета пѣськъ отъ близката рѣка и съ неизказано удоволствие и радостъ насипватъ бавно ситния пѣськъ върху камената пѣтека.

Тиха душевна наслада — първи проблемски на зараждащото се чувство на общественостъ, взаимно уважение, опора и любовъ: първи проблемски на съзнание за творческата сила на обществения трудъ...

Violino Primo.

Многообразие въ картинкитѣ.*)

II.

Колкото повече числови картинки употребявамъ, колкото повече помагала викамъ на помощъ при нашето начално смѣтане, толкова повече въ менъ се затвърдѣва убѣждението, че хванатиятъ пжтъ е по-правъ, по-вѣренъ и резултатенъ отъ онзи, който слѣдватъ и до днесъ голѣмото мнозинство слѣпо и безпрѣкословно, на който началото и края сж вездѣсжицѣ и всемогщи Лаеви картинки — цѣлия артметически арсеналъ.

Отъ день на день за мене става по-ясно и по-очевидно безсилието и безмислието на единната, неизмѣнната картинка. Кой ще ма увѣри, кой ще ми докаже, че първачето, което добръ знае картинкитѣ, има достатъчно знания за числото седемъ или деветъ, когато това знание се изчерпва съ една — едничка картинка, па била тя Лаева, Хефдингова, Хенчелева? Кой може да докаже, че дѣтето има пълно, ясно понятие за дадено число; когато то не умѣе да обхване и отнесе петъ послѣдовни, равномѣрни или ритмични удари, не умѣе да раздѣли и възприеме петъ шесть ржкомахания въ въздуха; когато не може да изчисли сигурно и бързо петъ шесть прѣдмета, поставени въ отвѣсенъ редъ, въ хоризонталенъ или наклоненъ; когато не може да обхване численно странитѣ, жгълчетата и точкитѣ въ една геометрическа фигурка; когато не е способно съ прѣсмѣтане да обхване осемтъ прозореца на съседната кжща, разположени въ особени групи или безпорядкъ, или многото куминчета на другото голѣмо здание; когато не може да възприеме и артметически отнесе едно снопче отъ 5—6 молива, едно купче отъ 5—6 тетрадки, една огърличка отъ 5—6 немирни врабчета на срѣщното дърво, едно ято на нѣколко хвърчеци жерави, едно стадо отъ десетина играещи агънца, дружинка отъ тичащи дѣца и пр. и пр.?

Може ли да твърди нѣкой, че всички тия познания не влизатъ въ обема на даденитѣ числа, че тия познания сж вънъ отъ рамкитѣ на числавитѣ понятия, че тѣ не сж нуждни, не сж наложителни или пъкъ ако допуснемъ, че сж абсолютно необходими — дали могатъ да се извлѣкатъ и почерпятъ само отъ една картинка? Бива ли да вѣрваме още, че безъ пълното, широкото и сигурно владѣние на тия познания, нашиятъ първакъ, наистина, има вѣрни понятия за основнитѣ числа?

За менъ въпросътъ е отдавна разрѣшенъ.

*) Продължение отъ кн. IV.

Първачето трябва да се учи и гради първите си аритметически понятия върху всички възможни видове картинки. То трябва да търси и намира числата бързо, сигурно навсякъде: въ събраните, групирани предмети на улицата, дома, училището, гората и полето. Може тия предмети да сж въ строго определени оформени групи, може да сж и съвсемъ разпилени, може да сж въ редъ или безъ редъ, въ геометрическа форма или безъ всяка точна форма. И още друго: числото трябва да се намъри и обхваане не само съ вещевени предмети въ пространството, не само чрезъ зрѣнието, но и въ врѣмето и съ слуха, па и чрезъ осъзанието при послѣдователни допирания, бодвания и чисти движения. Прибавете още и постоянните всѣкидневни тегления на възните, мѣрене съ метръ и другитъ безброй помагала, като смѣталца, торбички, бобчета, пръчици, и ще видите, че обемътъ на числата е голѣмъ, за да не се мамимъ, че може да се изпълни отъ една каква да е картинка.

Нѣма съмнѣние, че при запознаване съ числовитъ величини, при изграждане на числовитъ „представи,“ трябва обезателно да се пази извѣстенъ, определенъ редъ, единъ планъ.

Смѣшно и безумно е да се започне отъ безредната, безформена група предмети или точки, които мжно могат да се обхванатъ и отнесатъ като числена величина.

Нужно и наложително е при основното смѣтане, при първото представяне на числата да си служимъ съ изкуствено групиране и разположение на нѣщата, нужно е опростотворяване на многообразнитъ предмети въ точки, необходимо е на първо врѣме естественото безредие на нѣщата, случайното безформено разположение да се приведе въ извѣстностъ, да се докара въ граници, да му се даде лека, прибрана геометрическа форма, за да се групиратъ правилно раздразненията, да се обединятъ впечатленията, да се улесни и опрости обхващането имъ отъ окоето и съзанието. Трѣбва да се почне бездруго съ формата, съ картинката трѣбва тая форма бавно да се разширява и обезформява, додѣто се разкъса, тази изкуствено дадена форма и се слѣе съ естественото, всѣкидневното безредие и разположение на предметитъ.

Вѣренъ на тия разбирания, азъ сложихъ на пръвъ планъ петорнитъ картини на д-ръ Хьовдингъ, които, безспорно, сж най-леки, най-прости и съгласни съ биомеханичните закони. Слѣдъ тия основни, тъй да се каже, картинки, азъ прибавихъ моитъ многоцветни тритични картинки,

слѣдъ тѣхъ прѣдставихъ квадратнитѣ, четворнитѣ на Лай.

Но съ това не се изчерпва въпросътъ. Ние съ първацитѣ ще продължиме да търсиме и образуваме още картинки. Дойдохме до четвъртия видъ — тѣ сж ония общовалидни картинки на практиката, които сж сложени на картитѣ за игра и които могатъ да се нарекатъ простонародни числови фигури. Тия не твърдѣ лоши простонародни числови фигурки сж за народа това, което сж численитѣ картинки за първачето.

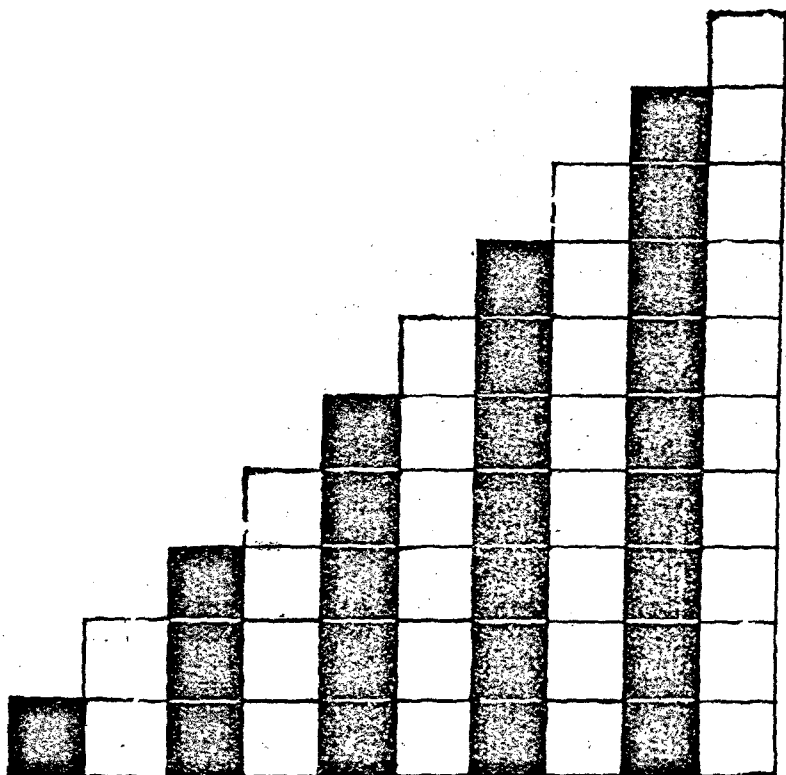
Минахме и на петия видъ — чифтовитѣ картинки, които по разположение на точкитѣ си наподобяватъ учебнически двойни редици, чифтове животни, послѣдовно навървени... и др. Отъ тѣхъ отидохме на послѣдната геометрическа искусствена форма. Направихме си най-проститѣ по форма и най-мжчнитѣ за познаване Линиални картинки. Тѣ сж два вида: отвѣсни линиални и хоризонтални. Така всѣки първакъ трѣбва да прѣмине прѣзъ тия седемъ вида картинки. Най-сетнѣ стигаме до безформеното, непостоянно и случайно нахвърляне на точкитѣ — това сж безформенитѣ картинки, които дѣтето ще трѣбва да чете не тѣй сигурно и бърже, както началнитѣ, но все таки трѣбва да познае, като си служи самичко съ отдѣляне на малки групички споредъ силитѣ си.

Напр.:

Като завършекъ на всичко ще се спремъ и на послѣдната заключителна фигура, която дава графически образъ на аритметическата гама въ нейното строго послѣдовно изкачване. Това е, да я наречемъ, „стълбичката на числата,“ както е показана отвждъ.

Нека първацитѣ се изкачватъ и слизатъ по тая стълбичка, нека тичатъ весело нагорѣ-надолу, за да си уяснятъ за послѣденъ пжтъ величинитѣ, за да видятъ нагледно отношението на числата едно къмъ друго, да схванатъ, какъ растатъ и се смаляватъ числата, да изучаватъ мѣстото на всѣка величина и нейнитѣ близки и по-далечни съсъдки.

И когато вие имате въ учебната стая всички поменати видове картинки, когато поставите прѣдъ всѣки видъ по едно първаче и при цифритѣ друго, когато почне състезанието, надпрѣварянето, като послѣдне общо упражнение, тогава — заедно съ мѣркитѣ, вѣзнитѣ и другитѣ помагала — ще имате по-сигурно, по-вѣрно сръдство за изграждане на числовитѣ „прѣдстави.“ Азъ поставямъ думата „прѣдстави“ въ кавички, защото, по моето разбиране, числата не сж никакви прѣдстави, нито пъкъ понятия въ обикновена смисълъ.

Тукъ обаче не е мѣсто да влизаме въ разбирателство по тоя интересенъ въпросъ — сега държимъ повече практическо-методичната страна на работата.

Не ни остава, проче, друго слѣдъ всичко извършено до тука, освѣнъ да пристѣпимъ къмъ дѣйствиата.*)

*) Въ VI кн. ще слѣдва: „Първи стѣпки къмъ дѣйствиата.“

Ив. Радянь.

Послѣдна лекция.

Въ края на м-ць мартъ 19... год. напуснахъ учителството, на което до тогава бѣхъ посвѣтилъ цѣли осѣмъ години, най-хубавитѣ години отъ младинитѣ си. Послѣдниятъ ми учителски день бѣше сжботенъ день. За тоя день пиша тѣзи нѣколко редове, защото той тѣй дълбоко се е запечатилъ въ паметъта ми, че никога нѣма да го забравя. Тогава бѣхъ учителъ на I отдѣление въ с. М.. Сутриньта, когато за послѣденъ пжтъ влизахъ въ училището, бѣхъ силно развълнуванъ. Не бѣше много студено, а бѣхъ настрѣхналъ, коситѣ ми бѣха щръкнали нагорѣ, очитѣ ми бѣха хлътнали отъ прѣкараната въ безсъние нощъ, прѣститѣ на ржцѣтѣ ми нервно се свиваха и на гърдитѣ си чувствувахъ тяжесть. Мжка, душевна мжка ме терзаеше. Мжно ми беше, че се раздѣлямъ съ училището, въ което бѣхъ вложилъ толкова младежки сили и пориви; мжно ми бѣше, че се раздѣлямъ съ приятелитѣ, съ колежитѣ въ селото, на най-много ме мжчеше раздѣлата съ моитѣ 52 чорлавчета, които ме обичаха и които бѣхъ обикналъ, като мои дѣца. Обичаха ме така искрено, така нѣжно и невино, както само дѣцата могатъ да обичатъ. Както всѣки други день, така и този тѣ бѣха игриви и весели, защото не подозираха, че ме гледатъ за послѣденъ пжтъ. Когато започнахъ първия учебенъ часъ, не можахъ да скрия вълнението си. Разбраха, че съмъ неразположенъ и бѣха по-внимателни къмъ думитѣ ми, за да ме прѣдразположатъ. И донѣкъдѣ успѣха да сторятъ това. Втория учебенъ часъ прѣкарахъ по-леко. Въ третия по програмата имахъ рисуване, но влѣзохъ въ отдѣлението съ цигулка въ ржка. Нѣкои завикаха:

„Имаме рисуване, господинъ учителю!“

— Ще попѣмъ, отвърнахъ имъ азъ леко и спрѣхъ погледа си на тѣхъ, като заставахъ между двата реда чинове. Исправиха се, прибраха ржчичкитѣ си, съсрѣдоточиха погледитѣ си въ менъ и дѣтска усмивка заигра по розовитѣ имъ устица. Изпѣхме по-хубавитѣ пѣснички отъ ония, които бѣхме учили до тогава. Азъ давахъ тонъ, ржководѣхъ пѣнието съ цигулката, защото гласътъ ми треперѣше отъ душевно вълнение. Къмъ края на часа, сложихъ цигулката на масата и, безъ да продумамъ, загледахъ седящитѣ прѣдъ менъ дѣчица. Тѣ се исправиха, облегнаха се на чиноветѣ и сладко ме погалиха съ погледитѣ си. Слѣдъ кратко мълчание казахъ:

„Дѣца, тоя часъ имахме рисуване, но попѣхме. Знаете ли защо?“

— Не знаемъ, г-нъ учителю, отвърнаха ми много, отъ тѣхъ.

„Попъйте, защото нѣма вече да пѣте съ менѣ, нѣма вече да бжда вашъ учителъ... Загледаха ме плахо и, въ недоумѣнието си, нѣкои ме попитаха: „Защо, г-нѣ учителю?“ — Ще отида далечъ отъ тука на друга работа, продължихъ азъ, а на васъ ще дойде другъ учителъ. Искамъ и него да слушате, както слушахте менѣ, и него да обичате, както обичате менѣ. Нѣкои се наведоха и затъркаха очичкитѣ си. И той ще ви обича, както ви обичамъ азъ... започнахъ да ги успокоявамъ.

— Не щемъ другъ учителъ, искаме тебе, г-нѣ учителю! обадиха се мнозина.

— „Не може дѣца, така е наредено и така ще стане. Сега ме гледате за постѣденъ пѣтъ при васъ. И на мене е мѣчно, като ви оставямъ, но нѣма що — трѣбва да се раздѣлимъ. Азъ прощавамъ на ония отъ васъ, които нѣкога сж ме сърдили, па и тѣ нека ми простятъ, че съмъ ги гълчалъ. Вѣрвамъ, че винаги ще бждете мирни и трудолюбиви дѣца. Вѣрвамъ, че ще се учите хубаво, за да станете умни, та да ви се радватъ и да ви обичатъ родителитѣ, учителитѣ и роднинитѣ. Макарь, че ще бжда далечъ отъ тукъ, азъ всѣкога ще си спомнямъ за васъ и ще се радвамъ, когато чуя, че сте станали умни и добри хора. Сега какъ трѣбва да се раздѣлимъ? Кой знае? Кажи ти, Иванчо!

— Като се раздѣляме, ще ти цѣлуваме ржка и ще ти казваме: „Сбогомъ, г-нѣ учителю!“ отвърна момченцето тѣжно, като не снемаше погледа си отъ менѣ.

„Още какво трѣбва да ми кажете, като ще отида далечъ? — Анке!

— Като ще идешъ надалечъ трѣбва да ти кажемъ и „добъръ пѣтъ, г-нѣ учителю!“

„Сега кой ще каже всичко, какво трѣбва да направите при раздѣлата ни?

— Ще ти цѣлуваме ржка и ще ти кажемъ: „Сбогомъ и добъръ пѣтъ, г-нѣ учителю,“ казаха 2—3 момчета и толкова момичета.

„Това ще направите по редъ. Да почне първия чинъ, послѣ втория и т. н.!. Заредиха се моитѣ мили чорлавчета да ме изпращатъ. Нѣкои сж наведни главички си търкаха очичкитѣ, цѣлуваха ми ржка и прѣзъ сълзи казваха:

„Сбогомъ, добъръ пѣтъ, г-нѣ учителю!“ а други добавяха: „и пакъ да се видимъ!“ Азъ се мѣчехъ да съдържа сълзитѣ си. Едно момиченце дигна русата си главичка, погледна ме съ голѣмитѣ си сини очички и каза: „Наведи се, искамъ и по бузата да те цѣлуна, г-нѣ учителю!“ Наведохъ се. Цѣлуна ме то и азъ го цѣлунахъ по челцето. Очитѣ ми се налѣха съ сълзи отъ умиление. Всички останали ученички и ученици започнаха да ме цѣлуватъ по лицето, по ржцѣтѣ и азъ ги цѣлувахъ, като едва съдържахъ сълзитѣ си... Звънецътъ

бѣше отдавна билъ. Ученицитѣ отъ другитѣ отдѣления бѣха си отишли. Само колежитѣ ми учители и учителки ме чакаха въ учителската стая за „сбогомъ.“ Излѣзохъ съ тѣхъ отъ училището. На двора бѣха се спрѣли много отъ моитѣ ученици и ученички.

„Защо не си отидете, дѣца? попитахъ ги. — Искаме пакъ да те видимъ, г-нѣ учителю, отвърнаха нѣкои, и момченцата свалиха шапкитѣ си.

„До виждане!“ рекохъ на всички.

— До виждане! Сбогомъ и добъръ пжтъ, господинъ учителю! завикаха много гласчета задъ менъ...

Ст. Симеоновъ — Ловечъ.

Притча за сѣяча.

(Лекция въ IV отд.).

Уводъ и цѣль. Дѣца, вие знаете, че Исусъ Христосъ слѣдъ като се кръстилъ, почналъ да ходи отъ градъ въ градъ и отъ село въ село, за да поучава хората. Какво имъ е казвалъ той, когато искалъ да ги поучи? — Притчи. За кои притчи сте учили?

Днесъ ще учимъ за друга притча, която се казва „Притча за сѣяча.“

Да повтори единъ, за коя притча ще учимъ!

Повтаря се отъ нѣколко ученици.

Разказъ отъ учителя Топла пролѣтна утринъ. Токущо казалото се задъ скалистия баиръ слънце оглеждало утреничѣ си лжчи въ синитѣ води на езерото и будѣло весела усмивка по лицата на събралитѣ се около езерото множество жени, дѣца и мжже, за да чуютъ словото на учителя. Присигналъ отъ дълъгъ пжтъ, съ изпито отъ умора лице, но съ веселъ и живъ погледъ учителътъ Христосъ се покачилъ въ една лодка надъ езерото и почналъ:

„Излѣзълъ сѣячъ да сѣе жито на нивата си. И когато сѣялъ, едни отъ сѣмената паднали на пжтя. Пжтницитѣ ги изтжпкали, а птици небесни ги изкълвали. Други паднали на каменлива почва и изникнали, но, щомъ се свършила влагата, тѣ изсъхнали. Трети паднали между тръни и поникнали, но слѣдъ врѣме били заглушени отъ тѣхъ и не дали плодъ. Четвърти паднали на добра земя, поникнали и дали изобиленъ плодъ.“

Слѣдъ тия думи Христосъ замлъкналъ. Лодката продължавала да се люшка надъ слабитѣ вълни на езерото, а множеството слушатели съ спрѣно почти отъ внимание дишане вперили погледъ въ замлъкналата уста на учителя и искали да чуютъ края — поучката отъ тая притча. Но той ги оста-

виль да помислятъ и сами да се съятъ. Нека и ние, дѣца, да сторимъ това сега!

Да повтори единъ притчата тѣй, както азъ ви я разказахъ!

Вдълбочаване. Кждѣ сж паднали едни отъ сѣмената? Защо тѣ поникнали и не дали плодъ! Кждѣ паднали други отъ сѣмената? Защо сѣмената, паднали на каменлива почва, не дали плодъ. Защо е изсъхнало безъ да даде плодъ сѣмето, паднало между трънитѣ! А кое сѣме дало плодъ? Защо това сѣме дало плодъ? Дѣца, вие знаете, че Исусъ Христосъ едно е казалъ въ притчитѣ си, а друго се е разбирало. Да видимъ сега, какво се разбира отъ тая притча!

Какво казваме, че прави сѣячтъ, когато хвърля сѣмето по нивата? — Сѣе. И Исусъ Христосъ, както знаете, е дошълъ на земята да сѣе, но не жито или ръжъ, а друго. — Какво? — Да сѣе Божието слово. — Да научи хората на добро.

— Сега сѣяте ли се, кой е сѣячтъ въ тая притча? — Самъ Исусъ Христосъ. — А сѣмето? Божието слово. — Ами нивата? — Хората.

Нивитѣ сж различни; на едни поникватъ сѣмената и вирѣятъ добръ, на други слабо растатъ, на трети никакъ не поникватъ. И хората, както нивитѣ, сж различни. Обяснете това! — Кои хора ще уприличимъ на пѣтя, кждѣто сѣмето било изпотжпкано и изкалвано отъ птицитѣ? — Които слушатъ Божието учение, но го не усвояватъ. — Кои хора приличатъ на каменливата почва? — Които слушатъ и възприематъ Божието учение, но щомъ ги постигне нѣкое зло, както сушата за каменливата почва, тѣ се отказватъ отъ него.

— Защо падналитѣ между трънитѣ сѣмена дали плодъ? А кое може да задуши хората и да ги накара да забравятъ Божието учение? — Пиянство, веселие, стремежъ къмъ забогатяване и пр. Кои хора ще разбираме подъ трънливата земя? — Които слушатъ и приематъ Божието учение, но, защото много мислятъ за богатство и веселие, забравятъ го. (усвоява се). Какви сж всички изброени до тукъ хора? — Лоши. — Кои сѣмена въ притчата дали плодъ? Защо тѣ дали плодъ? Кои хора приличатъ на тая земя? — Които отъ сърдце слушатъ, приематъ и изпълняватъ Божието учение (усвоява се).

Какво стана съ учението, което Христосъ каза прѣдъ лошитѣ хора? Кои бѣха тѣзи лоши хора? А какво стана съ това, слушано отъ добритѣ хора? Какво тогава се учимъ отъ тая притча! — Учението принася полза само на тия, които го слушатъ съ внимание и приематъ отъ сърдце.

Учительтъ продължава: „Слѣдъ дълго мълчание Исусъ отвори уста и съ високъ гласъ, който заглушаваше шумътъ на

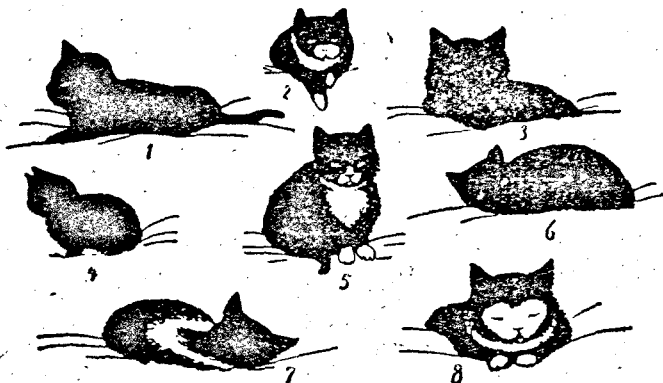
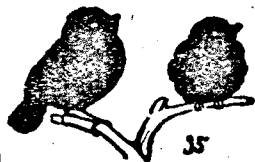
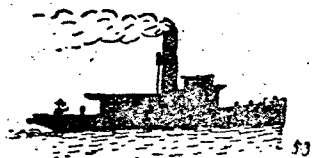
вълнитѣ, каза: „Учението принася полза само на ония, които го слушатъ съ внимание и приематъ отъ сърдце.“

Народътъ се разотиде съ желание да прилича на плодovitата земя. Учителътъ напусти лодката, за да продължи пътя си за друго село, където бѣ очакванъ...

Упражнение. Ученицитѣ се упражняватъ въ разказване на притчата.

Ж. Аугсбургъ.

Съ четка и тушъ.

Химнъ на Св. Св. Кирилъ и Методий.

Maestoso.

Муз. Ал. Кръстевъ.

ms. 1. Днесъ день славенъ, день зоржеденъ, день на наши-тъ от-ци,

день на-роденъ, день славенъ, на славенъ-тъ вторуи.

день на-роденъ день славенъ день на-роденъ

съ свещи и снѣжки хвалѣи твои, твои свещи мѣи

Да ти слави́мъ твои брѣи, твои подвѣи твои велики

Да ти слави́мъ твои брѣи, твои подвѣи твои велики

fine

Тѣ намъ вѣра, писмо, книга
Подариха съ родна рѣчь,
Тѣхно слово и наука
Се разнесе надалечъ.

Кукувица кука.

Solo. Бавно.

Муз. Ал. Кръстевъ.

Кукувица кука На зелена бука Кука кука

реж-да:
Хотъ бързо.

— Коя птичка има шарена прѣм-на

Куку вица кука, куку вица

нека да си каца по личнитъ дърве-
Всѣхъ да я види и да ѝ да види!

кука кука и на режда и на-режда

Кукувица кука
На зелена бука,
Кука и нарежда:
— Коя птичка има
Шарена прѣмѣна,
Нека да си каца
По личнитъ дърве —
Всѣхъ да я види
И да ѝ завиди!

Кукувица кука
На зелена бука,
Кука и нарежда:
— Коя птичка има
Гърло гласовито,
Нека пѣсни пѣе,

Колкото умѣе,
Та да може всѣхъ
Леко да живѣе!

Кукувица кука
На зелена бука,
Кука и нарежда:
— Коя птица знае
Високо да лита,
Некъ високо литне,
Високо, широко,
Дѣто странникъ види
Въ далечна чужбина,
Поздравъ да му носи
Отъ мила родина!

Елянь Полянъ.

СЪБРАНИЯ И КОНФЕРЕНЦИИ

Педагогическа конференция въ Сливенъ.

Организирана отъ Сливенското окол. учит. д-во, тя трая отъ 3. IV до 9. IV. т. г. включително и бѣ посѣщавана отъ 125 до 150 учители.

На 3. IV. говори г. Д. Казасовъ. Той изложи теорията, практиката и тактиката на Б. Уч. С., очерта придобивките отъ неговите борби и защити позициите, които той заема въ областта на реформаторството по отношение просвѣтата и въ защита общите и локалните интереси на учителите и на професията. Както му е реда, въ всички пунктове той бѣ отеченъ отъ комунистите. Противопоставиха се две идеологии, две тактики, а, може би, не и две практики...

На 4. IV. г. Д-ръ Ефр. Бѣлдѣдовъ разви реферата си: „Важни моменти отъ физическото развитие на дѣтето.“ Той изтъкна, че новите насоки въ педагогията сочатъ експерим. методъ като такъвъ, който ще постави здрава научна база на проблемата за възпитанието и обучението. Всѣки педагогически въпросъ, споредъ него, има своята физична, психологична и социологична страна, която трѣбва да стане обектъ на експеримента.

Човѣкъ, каза той, се ражда непригоденъ и несвършенъ за самостоеенъ физически животъ. Етапите на неговото физическо, интелектуално и емоционално развитие трѣбва да бждатъ обектъ на експеримента. Необходими сж измѣрвания (по възрасти) на ръста, бюста и теглото, за да се опредѣли нормалното измѣнение за всѣка възраст, като, естествено е, всѣка цифра, по-малка отъ нормалната, ще показва аномалия въ развитието на индивида.

Излагайки подробно резултатите отъ изслѣдванията на д-ръ Говенъ, Макензи, Бине, д-ръ Симонсъ и др., той констатира причините за нееднакия ръстъ, бюстъ, тегло и пр. на дѣцата и доказа, че въ голѣма степенъ социалъ-економически условия сж главната причина за физическата имъ дегенерация, оставянето имъ назадъ въ развитието.

Послужилъ си съ много карти, монограми и таблици, г. Б. разви мисълта си за етапите на физическото развитие

по полове. Той изтъкна, че е установено експериментално, какво дѣтския организъмъ къмъ 15 год. е въ периодъ на силенъ физически ръстъ; тогава дѣтето чувствува апатия къмъ интелектуалния трудъ; това е едно естествено психо-физиологично явление, което трѣбва да се има прѣдъ очи отъ възпитателитѣ.

Той разви мисълта си и върху значението на пуберитетния периодъ (половото зазрѣване у дѣцата), за дѣтския физически, интелектуаленъ и емоционаленъ ръстъ. Въ този периодъ има прояви на по-силенъ темпъ въ чувства, идеи и воля. Пуберитетътъ влиа и върху нрава на дѣтето. Съ неговото явяване то минава отъ дѣтското къмъ юношески сериозното въ мисль, чувства, воля и фантазия.

Послужилъ си съ езика на цифритѣ и експериментално доказани положения, референтътъ бѣ убѣдителенъ, интересенъ и внимателно изслушанъ. Въ развитиѣ се слѣдъ това дебати се изясниха застъпенитѣ положения и онова, което може днесъ да се направи въ нашитѣ училища по въпроса за изслѣдванията, които трѣбва да се правятъ върху физическия ръстъ на дѣцата...

На 5. IV. Дан. Дочевъ говори върху непосредственото участие на обществото въ уредбата и управлението на училището.

Той констатира, че родителитѣ на дѣцата (общо взето, народнитѣ маси) сж фактически отчуждени отъ дѣлото на училището. Тѣ нито се интересуватъ, нито пакъ имъ е дадено право да се интересуватъ отъ учебно-възпитателнитѣ проблеми на училището въ контактъ, съ което трѣбва да бждатъ, за да има единство въ въздѣйствието, което трѣбва да се прави върху дѣцата по отношение възпитанието и обучението. Той констатира липса на общностъ въ учебно-възпитателната акция и на учителскитѣ съвѣти отъ разнитѣ видове училища. Поради това иска: 1) въ учителскитѣ съвѣти на всѣко училище да влизатъ, като равноправни членове и родители на ученици; 2) по общи учеб.-възпитателни въпроси да има общи родителско-учителски съвѣти отъ всички учителски род. съвѣти и 3) да се допускатъ и задължаватъ родителитѣ на ученицитѣ да присъствуватъ при обучението въ класъ най-малко два пжти и пр.

На 6. IV П. Гевгаловъ чете реферата си: „Прѣдметното обучение въ нашитѣ училища“ (Какъ се обучава и какъ трѣбва да се обучава).

Той посочи на дидактико-методичната безпжтица и разнопжтица, която сжществува въ нашитѣ училища, особено при обучението по езикознание и прѣдм. обучение. Констатира и почти пълната липса у насъ на но кристализиранъ типъ на учитель-методикъ и практикъ, който, обладавайки по-широка теоритическа подготов-

ка, може да бжде и напълно последовен при приложбата на еднаж усвоенитъ дидактико-методични принципи [въ всекидневната практика. Той не смѣтнѣ, че е въ задачитъ му да прослѣди причинитъ на това явление, но заяви, че то не ще се измѣни, докато учителството не усвои правилна психо-физиологична база за възпитателно обучение; докато не свикне да застъпва съ неумолима твърдостъ и последовностъ дидактико-методичнитъ принципи; докато нуждитъ на живота и повикътъ на новото врѣме не корегиратъ въпроса за учеб. програма, изборъ и наредба на учеб. материалъ; докато не се изяснятъ задачитъ и цѣлитъ на учеб. прѣдмети и не се корегиратъ метода, начина, учеб. форма и пр. съ огледъ на дѣтската психика и приложбата на трудовия принципъ въ обучението.

Той изтъкна, че, споредъ изразители на педагог. мисль въ педагогическитъ списания, „прѣдметното обучение, като учебенъ прѣдметъ, е недогледано като сираче“ (Г. Дочевъ), че „часоветъ по него сж едниотъ найдетосаднитъ и най-утекчителнитъ за учителя и ученицитъ“ (Ив. Великовъ) и че „ледено мъртвило и мжчителна досада цари въ часоветъ по прѣдм. обучение“ (Ефт. Велиновъ). (Справка: „Уч. мисль“, II г., кн. 4, 5 и 6; „Пед. практика. I кн.).

Констатира, че разнообразието е пълно и безпринципно, както по отношение избора и наредбата на учеб. материалъ, тъй и по отношение разработката му, защото неясно се схваща мѣстото на прѣдмета между другитъ учеб. прѣдмети и задачи, които трѣбва да му се поставятъ.

Споредъ него, прѣдм. обучение трѣбва да се вземе и третира като стрѣкъ отъ обучение по всички прѣдмети, защото макаръ то и да има свои „специфични“ задачи и цѣли — тѣ сж задачи и цѣли на езиковото обучение и на обучението въобще.

Щомъ това е така, необходимо е да се установятъ задачи и цѣлитъ на езиковното обучение въ първоначал. училище, които, споредъ него, сж — да се развитъ у нормалното дѣте три сръжности: 1. говорната сръжностъ, 2. сръжността четене и разбиране чуждата мисль и 3. сръжността писане.

Очертавайки обекта и съдържанието на тритъ езикови сръжности, той направи кратка екскурзия изъ областта на психо-физиологията, за да установи психо-физиологичната база на възприятието и репродукцията, на развитието и упражняването на памятита, волята, чувствата и пр. и установи, че волевитъ движения слѣдъ дълго упражняване се фиксиратъ като привични, че въ областта на занятията, искусствата, приложнитъ науки и пр. тѣ се явяватъ, като леки, плавни, безупрѣчни рефлексив-

ни движения, които наричаме сръжности и че сръжността се придобиватъ и развиватъ чръзъ дълго, систематично и послѣдовно упражняване.

Той даде примѣри за развитие и атавиране на редъ сръжности и заключи, че възприятіята при обучение трѣбва безусловно да бждатъ пълни, като се получаватъ чръзъ всички сѣтива и като се координиратъ психичнитѣ и физически възприятія така, че да се създаватъ и упражняватъ по-пълни и сложни асоционни връзки между мозъчнитѣ (сѣтивни и моторни) центрове.

Дѣцата влизатъ въ училището съ редъ инстинктивни и наслѣдственни заложби, които сж прѣминали единъ етапъ на развитие въ прѣдучилищната възраст; тѣ сж поглъщали и поглъщатъ явленията отъ околната дѣйствителностъ съ всички сѣтива и съ пълень интересъ на познаване; възприятіята будятъ въ тѣхното съзнание мисли и въпроси, на които тѣ дирятъ отговоръ, за това тѣ тѣй често разпитватъ за всичко и сж естествено бѣбриви и разговорливи (въ своята дѣтска сръда, сѣмейството или пъкъ и съ прѣдметитѣ на играта си); това е така, защото центърътъ на мисловниятъ процесъ има прѣка връзка съ говорномоторния центъръ и защото (забѣлѣзано е и у възрастнитѣ), когато човѣкъ мисли, той и мълчаливо говори...

Дошли, обаче, въ училището, дѣцата се подлагатъ на особень режимъ на обучение и дисциплина, при който, вмѣсто да се създадатъ условия за развитие на говорната имъ сръжностъ, тя се пресува, пресуватъ се и много отъ придобивкитѣ отъ прѣдучилищната възраст. Така училището, вмѣсто да създаде непринудено, естествено и простичко говорливи дѣца, създава „мълчаливци“, защото дѣтето не е взето таквозъ, каквото ни го дава сѣмейството, съ неговото развитие, познавателни и емоционални интереси, а се поставя въ калѣпъ на „прѣвидень материалъ, които трѣбва да се мине,“ къмъ който приготвятъ всѣка дѣтска индивидуалностъ. Вмѣсто да намѣрятъ база за непринудень дѣтски говоръ, защото чръзъ говорене дѣцата ще развиятъ говорната си сръжностъ, учителитѣ въ повечето случаи сами много говорятъ и казватъ, вмѣсто да ръководятъ, будятъ и потикватъ... Тѣ даватъ само слухова прѣдстава за знанието, за обектитѣ, вмѣсто да упражняватъ въ възприятія чръзъ всички сѣтива; тѣ обучаватъ пасивни люди, вмѣсто да будятъ самостийностъ у дѣцата.

Г. Гевгаловъ разгледа, какъ учителитѣ прѣподаватъ: 1) естествено-научни обекти (куче, котка, врабче и пр.), като обекти на прѣдм. обучение; 2) приказкитѣ и 3) прѣдварително опознаване съ околната сръда (кжща и дворъ, училище и дворъ и пр.); даде проби отъ развити лекции и скици.

Споредъ него, при разработка на естествено-научни обекти, като обекти на прѣдм. обучение, трѣбва да се използватъ всички придобити нагледни на дѣцата (видѣно, чуто, прѣживѣно) и то не както се прави обикновено, разгледвайки ги въ най-прозаичната имъ и неинтересна за дѣцата поза, а въ сложността на тѣхнитѣ съотношения и животъ, използвайки епизодичното, сценичното, приказничното, което прави на дѣтето силно впечатление и буди голѣмъ интересъ.

Върху тая страна на обектитѣ трѣбва да се насочи дѣтското внимание, за да се създаде непринудено потикъ за дѣтски говоръ, а не за учителско говорене.

Много отъ учителитѣ злоупотрѣбватъ съ въпросо-отвѣтната учебна форма, като задаватъ до уморяване много въпроси, а получаватъ само отъ нѣколко дѣца частични и лаконични отговори, а другитѣ мълчатъ. По този начинъ се буди досада, убива се интереса и обучението не може да бѣде активно. Обектитѣ трѣбва да се разгледватъ по непринудено налущкани отъ дѣцата или подставени отъ учителя ситуации на епизодични положения, върху които дѣцата свободно да дадатъ говоренъ изразъ на онова, което знаятъ, като се буди у тѣхъ и езиковъ усѣтъ. Учителътъ трѣбва да се ограничи въ акуширане на дѣтското знание, като ржководи дѣцата въ говорно стилизиране на езиковитѣ цѣлости за обекта и накрай като обобщи всичко въ едно езиковно цѣло — разказъ за обекта. Дѣцата не трѣбва да бждатъ пасивни зрители на учителювата словоохотливостъ и построения, ами сами трѣбва да взематъ активно участие въ казването и стилизирането на езиковитѣ цѣлости за обекта. Така тѣ ще получатъ не само слухови прѣдстави на думи, но прѣдметни прѣдстави за образи, картини, сцени, епизоди. Тукъ е изходната точка и за приложба и упражняване на сръчно-ститѣ — рисуване, моделиране и пѣене, при което непринудено се застѣпва и принципа за концентрацията.

При разгледване въпроса, какъ се разработватъ и какъ трѣбва да се разработватъ приказкитѣ, наложи се да се изясни и въпросътъ за подбирането имъ. Народнитѣ приказки, повѣрия, пѣсни и гатанки не сж застѣпени въ нашитѣ училища въ онзи размѣръ, какъвто заслужаватъ. Най-добритѣ отъ тѣхъ сж даже неизвѣстни на учителството. Всичко у насъ (даже и въ читанкитѣ) диша не наше, чужда култура. Подрастващитѣ поколения не се закрѣмватъ съ хубавитѣ мотиви на нашитѣ народни приказки, пѣсни, гатанки, повѣрия и пр., които най-допадатъ за образованието на нашето дѣте, но съ несклопно подобрени чуждици, прѣдадени съ невъзможенъ книженъ езикъ отъ несклопни писачи.

Изъ нашитѣ училища трѣбва да се изгони този типиченъ, неестественъ и монотоненъ жаргонъ въ дѣтски говоръ; дѣцата трѣбва да се школуватъ въ простичко, естествено, непринудено говорене, ч р ѣ з ъ х о р о в о к а з в а н е на характерни строжи, а н ѣ к ж д ѣ и ч р ѣ з ъ с ц е н и р а н е.

Пълната прѣдметна и художественна разработка на приказката, високото хорово казване и сцениране, освѣнъ гдѣто ще помогнатъ на дѣцата да разбиратъ нѣщата, събитията и характера на лицата, но ще увлѣче и природно свѣнливитѣ дѣца въ общата работа и ще дѣйствува върху всички здрав о с л о в н о, кате развива гжрдитѣ и гласа. Така дѣцата ще се увличатъ и въ художественъ говоръ, който е прѣдпоставка на художественото четене, което е намѣрило тѣй малко мѣсто въ нашитѣ училища.

При стилизиране на отдѣлнитѣ приказнични части и на цѣлото учителътъ не трѣбва да напуска установенитѣ езиковни форми и тонъ въ народната приказка, повѣрията и др. Той трѣбва да буди съ своята работа е з и к о в ъ у с ѣ т ъ у д ѣ ц а т а, като ги увлича въ езиковъ строежъ.

По въпроса за разработката, която трѣбва да се прави на метод еденици: „Кжща и дворъ“, „Училище и дворъ“ и др. той сподѣля схващането на г. Ефт. Велиновъ, изложени въ статията му: „Т р у д о в и я т ъ п р и н ц и п ъ в ъ п р ѣ д м . о б у ч е н и е“ („Пед. Практика“, г. I, кн. I), разви неговитѣ цѣнни мисли и практика и даде изразъ и на свояга мисълъ.

Слѣдъ реферата станаха дебати, при които се изясниха и въпроситѣ: 1) за избора на учеб. материалъ; 2) за сегашната програма, доколко дава възможность за такава разработка и 3) до колко биологичнитѣ страни на обектитѣ трѣбва да се разгледватъ при прѣдм. обучение.

На 8. IV отъ 9 до 11 ч. с. г. М. Допчевъ има пробна лекция по смѣтане въ I отд. Той демонстрира много сполучливо, какъ трѣбва да се работи по „новия методъ“, който г. Н. Тодоровъ, II Сливенски окол. уч. инспекторъ, прѣпоръчва за обучение по елементарно смѣтане въ I отдѣление.

Учебната стая на учителя е цѣла бакалница. Прѣдъ чиноветѣ сж наредени маси, на които сж поставени: вѣзни, драмове, метри, ролетка, литъръ, декалитъръ, пари и разни стоки (пиперъ, бобъ, захаръ, оризъ, бомбони, газъ, шарланъ басми, тантели, ширити и пр. и пр.) — Всичката стока е импровизация. Напр., пиперътъ е прахъ отъ керемиди; бобътъ и оризътъ — дребни камъчета; бонбонитѣ — камъчета, увити въ цвѣтни книги; газътъ, шарлана и пр. — вода въ разни сждове; басмата и хасето — вѣстници, залѣпени единъ за другъ и навити, както се навива хасето; ширитя пѣкъ — обикновенна телеграфна лента.

Дѣцата за пръвъ пѣтъ виждатъ толкова гости (повече отъ 100 учители въ стаята и вѣнъ на коридора при отворени

врати). Това обстоятелство ги малко посмути, но съ започване на манипулацията тѣ се увлѣкоха, забравиха присѣствието на гоститѣ, а и учителитѣ се унесоха въ наблюдението.

„Дѣца, каза учителътъ, до сега купувахте и продавахте помежду си, а сега ще продавате на гоститѣ! — Онази г-жа учителка иска да си купи единъ кгр. бонбони. — Кой ще ѝ продаде?“ — Гора отъ дѣтски ржцѣ се издигна и всѣки иска да продава.

Стана една малка госпожица и заяви на госпожата: „Единъ килогр. бонбони струватъ 8 лв., ние ги даваме по-евтино. Да не мислите, че сж камъчета. Сега ще ви притегля. Ще видите, колко сж хубави.“ И взе дѣвойчето една книжна кесия, напълни я съ „бонбони“ и прѣтегли... Всички дѣца сж при възбудено внимание. Трѣбва съ всѣмъ точно да се прѣтегли. И това стана при общи възгласи, контрола на дѣцата. — Единъ отъ ученицитѣ, служителъ въ магазина, занесе бонбонитѣ и влиза въ разговоръ съ купувачката за паритѣ. Взема 10 лв., занася ги „въ касата“ и връща 2 лв.

Така продадоха: 2 кгр. фасулъ, 6 кгр. соль, 3 м. хасе, 1 м. кордела и пр. при разни цѣни. Дѣцата точно изтегляватъ и измѣрватъ, като съвършено леко манипулиратъ съ метъръ, децим., литъръ, декалитъръ, кгр., пари и пр.

Тѣ иматъ ясна прѣдстава за единица и десетица. Манипулиратъ добръ съ частитѣ на метъра (дцм. и см.). Измѣриха учителя си (височината му 1 м., 7 дм., 3 см.). Иматъ десетица клечици, десетица въ торбица, десетица на бодлица (смѣталце), отъ парица и пр. Иматъ и такива отъ литъръ (дкл.) и разни стоки.

Вториятъ часъ учителътъ образува числото 11, като къмъ десетицата прибавиха дѣцата единица съ всички видове стоки и прѣдмети на манипулации.

Картината на работенето бѣ напълно интересна. Трѣбваше за случая фотография, за да се конкретизира едно занимателно активно дѣтско обучение — работа, при която учителътъ само ржководи, додава, а дѣцата сами манипулиратъ съ педантична точностъ, разсжждаватъ, говорятъ, взематъ, даватъ, обясняватъ всички възможни числови операции въ кржга на първата десетица, безъ да е възможно сгрѣшаването.

Учителитѣ бѣха поразени отъ това пълно проявление на дѣтската активностъ — тъй прѣко демонстрирана.

Сжщиятъ день слѣдъ обѣдъ г. Н. Тодоровъ чете реферата си „Новъ методъ за обучение по елементарно смѣтане,¹⁾“ което е изложение на ржководство, което сжщиятъ е приготвилъ за печатъ. Той фрапира съ хубавото си изложение, съ цѣнността на изказанитѣ мисли, съ подбора, който прави на народни приказки, гатанки, повѣрия, пѣснички за разни числа и пр., които вплита и при обучението по елементар-

1) Рефератътъ на г. Н. Тодоровъ ще бже печатанъ въ VI кн. на „Педагогическа практика“ подъ заглавие: „Какъ да смѣтаме съ първацитѣ.“

но смѣтане. Тѣй добръ подбрани, тѣзи родни мотиви отъ приказки, гатанки и др. бѣха букетъ отъ прѣсни цвѣтя, които допадатъ за будене езиковъ усѣтъ у малкитѣ питомци и за будене силенъ и непринуденъ интересъ при обучението.

Г. Н. Т. е приврѣжникъ и на фантастичната приказка при обучението въ I и II от., даже и по смѣтане. Въ този видъ и въ този размѣръ, въ който той ни посочи и то прѣплетени съ такъвъ богатъ изборъ на родни мотиви, въпросътъ може да се смѣтне сполучливо рѣшенъ, но принципно взето, въпросътъ за фантаст. приказка, както банално и непридирчиво е изразенъ въ нашата педаг. литература и въ школската ни практика, търпи голѣмъ споръ.

Мислитѣ на г. Тодоровъ събудиха голѣмъ интересъ у учителството.

Справяйки се съ получения активъ отъ учеб възпитателната работа на г. М. Допчевъ и на други скромни учители въ полето на просвѣтата, които не жаятъ ни трудъ, ни лични срѣдства, за да направятъ обучението си тѣй реалистично, весело и полезно, менъ ми става мжчно, че такива скромни дѣйци се недостатъчно оцѣняватъ и възнаграждаватъ отъ държавата. Тѣ се хранятъ само съ платонични пожелания и похвали и все пакъ трудътъ имъ е плащанъ толкова, колкото и на послѣднитѣ профани и нежждърници. Защото у насъ повишението става механически.

Една идея за тия, които трѣбва да помислятъ за награда на тия труженици. Не могатъ ли да се съкратяватъ сроковетѣ за повишението имъ, като се повишаватъ и за показаното усърдие въ работата по начинъ, какъвто е опрѣдѣленъ сега въ Франция? — Такова поощрение на трудолюбивитѣ би дало потикъ на много отъ учителитѣ да се проявятъ.

С. И.

Изъ конференциитѣ на столичнитѣ учители.

„Педагогическа практика“ даде на своитѣ четци реферата на г. Лазовъ: „Организация и методъ на трудовото училище.“ По поводъ на тоя рефератъ въ конференциитѣ на столичнитѣ първоначални и прогимназиални учители се водиха продължителни разисквания, при които, наредъ съ другитѣ схващания, се очерта ясно и това на учителитѣ-комунисти. Слѣдъ като дадохъ кратко, но обективно изложение върху плана за организацията на трудовото училище, изложенъ отъ единъ комунистъ-практикъ, азъ ще се опитамъ да дамъ сжщо такова изложение по тоя въпросъ и отъ най-добрия комунистъ-

теоритикъ, г-нъ Т. Самодумовъ. Въ двѣ отъ заседания на конференцията той застъпи доста обширно слѣднитѣ мисли:

„Както на всѣки поясъ отъ земното кълбо съответствува извѣстна фауна и флора, тъй и на всѣка епоха отъ развитието на човѣшкитѣ общества съответствува извѣстна училищна организация. Училището е рожба на обществения строй, а послѣдниятъ прѣдставлява организираната сила на господствущата класа. Всѣка обществена форма създава училище, като органъ за своята самозащита.

Въ древнитѣ врѣмена науката бѣ монополъ на духовната каста; въ нѣкогашната Елада до нея нѣмаха достѣпъ робитѣ, а въ срѣднитѣ вѣкове чрѣзъ нея се крѣпѣше свѣтската властъ на папата.

Събарянето на феодализма, отърсването на западнитѣ народи отъ папската властъ, издигането на гражданското съсловие до степенъта на господаръ въ държавата — всичко това наложи промѣни и въ училищната организация. Срѣдновѣковната схоластика и класицизма неохотно, но съ желѣзна необходимостъ отстъпваха мѣсто на реалнитѣ прѣдмети.

Девизътъ „знанието е сила“ стана знаме на новитѣ врѣмена. Но даванитѣ въ съврѣменното училище знания, макаръ и застъпащи области реални, не прѣставаха да бждатъ знания отвлѣчени — книжни. Науката — това е кристализираниятъ опитъ на стотици поколѣния прѣзъ хиляди години. Тоя опитъ, тия знания не могатъ да се поднасятъ наготово и да се усвояватъ отъ книга, защото за усвояване извѣстни познания е необходимо извѣстенъ трудовъ опитъ. Имало, казватъ, знания абстрактни и знания конкретни. Въ сжщностъ това, що за едно го е абстрактно и непонятно, за друго е достѣпно и лесно разбираемо. Всичко зависи отъ кръга на трудовия опитъ, съ който разполага отдѣлната личностъ. И не само тя, а цѣли народи сж неспособни въ даденъ моментъ да се издигнатъ и усвоятъ извѣстна култура. Необходимо е тѣ да се приобщаватъ съ нея бавно, но постепенно, като едноврѣменно съ това се разширява тѣхния опитъ и се правятъ годни за усвояване други по-висши познания. Само така, когато знанията изхождатъ отъ труда, тѣ ще бждатъ истинско достойние на човѣка и той ще може да се ползва отъ тѣхъ, като ги възвръща пакъ въ труда да го облагородяватъ и правятъ още по-приятенъ и продуктивенъ. Днесъ ние сме свидѣтели на печалната аномалия: отъ една страна стоятъ хора съ обширни абстрактни познания и бѣденъ трудовъ опитъ, а отъ друга роби на черния трудъ, които не притежаватъ никакви знания, за да ги използватъ при своя денонощенъ трудъ. И еднитѣ и другитѣ сж еднакво нещастни. „Многознаещитѣ“ питомци на съврѣменната школа сж безпомощни въ живота, защото тѣхнитѣ знания сж абстрактни, далеко несъответствуващи на трудовия имъ опитъ. Съврѣмениятъ интелегентъ — рожба на

книжното училище — прилича на човѣкъ съ грамадна глава, която едва подкрѣпять тънкітъ крака и хилавото му тѣло.

Днешното училище дава познания много по долнокачествени отъ тия, що се даватъ даже въ казармата. Когато войникътъ постѣпи въ нея, показватъ му пушката, описватъ частитѣ и принадлежноститѣ ѝ. Той гледа, слуша и повтаря казаното. Това на войнишки езикъ се казва „словесно.“ Точно такава е и обучението въ нашето училище. Но въ казармата отиватъ по-нататѣкъ. Пушката се разглобява, войниците подредъ я сглобяватъ, пълнятъ и изпразватъ, учатъ се да мѣрятъ, упражняватъ се да стрѣлятъ съ нея. И само така ние имаме истински обучени войници. За жалость, не можемъ да кажемъ същото и за днешнитѣ ученици.

Заговарва се за трудово обучение, чрѣзъ което да се реформира днешното училище и да се нагоди къмъ изискванията на врѣмето и нуждитѣ на живота. За него ни говори въ реферата си и г-нъ Лазовъ. Но подъ думата трудово, той разбира активно обучение, обучение, въ което да взема пълно участие и ученикътъ.

Викътъ за активно обучение не е нѣщо ново. Той се разнесе отъ Коменски, а послѣ се поде отъ редица велики педагози и се повтаря прѣзъ течение на вѣковетѣ и до днесъ. Да бжде обучението нагледно, да ангажира и поглѣща въ даденъ моментъ дѣтското внимание изцѣло, ще рече — да бжде активно.

Но нагледното, активното обучение не покрива трудовото. При послѣдното знанията ще се добиватъ въ процеса на труда или по право тѣ ще бждатъ резултатъ отъ него. Подъ трудъ ние не разбираме гледане, слушане или размишление, а непосредствени кожно-мускулни възприятія. Знания, които произхождатъ и се насланятъ на подобни възприятія, съотвѣтствуватъ на сжщинския трудовъ опитъ на дѣцата. Единствено тия знания могатъ да бждатъ цѣнни и полезни въ живота.

Но добиване на подобни знания прѣдполага дѣтски училищни работилници, лабаратории, модерно уредени училищни стопанства. Днешната фалирала въ финансово отношение държава не може да ни даде нищо подобно. Тя не е въ състояние да замѣни полусрутениитѣ училищни сгради съ нови, да ги снабди съ покѣпщина и пособия, необходими за най-елементарна нагледностъ при обучението. Кой може да си прави иллюзия, че тя ще е въ състояние да отдѣли срѣдства за реализиране грандиозния планъ на трудовата школа?!

Днесъ, когато плодоветѣ отъ човѣшкия трудъ не се използватъ за благоденствието и прѣуспѣването на човѣчеството, а за да се трупa грамадно състояние отъ отдѣлни личности, всѣки опитъ — най-скромното начинание за създаване единъ миниатюръ на бждещата трудова школа, коствува грамадни срѣдства. (Тукъ се посочва организацията на едно трудово

училище въ Германия, дѣто за издрѣжката само на единъ ученикъ се харчатъ 30,000 лв. годишно и пакъ се понасятъ лишения).

Но не е само обстановката, отъ която се обуславя реализирането на трудовото училище. Въ него е невъзможно да се работи съ днешитѣ изтощени и физически изродени дѣца, които се зачеватъ въ нужда, раждатъ се въ нѣмотия и растатъ въ мизерия. Тѣ трѣбва да бждатъ добръ облѣчени, нахранени и подслонени, да бжде подсигурена прѣди всичко тѣхната отхрани и физическото възпитание, па тогава чрѣзъ труда да се водятъ къмъ знанието. Днесъ не могатъ да се дадатъ на бѣднитѣ дѣца най-дребнитѣ и необходими учебни потрѣби, а не и да имъ се осигури оная широка обезпеченостъ, която е необходима прѣдпоставка на трудовото училище.

Неговото реализиране се обуславя още отъ подготовка-та на учителскитѣ кадри. Прѣди да прѣкрачатъ прага на трудовото училище, учителитѣ трѣбва сами да се приобщятъ съ физическия трудъ, като прѣминатъ прѣзъ всички работилници и лабаратории, въ които ще водятъ на работа младото поколѣние. Цѣлиятъ инвентаръ отъ учителския персоналъ е негоденъ. Той трѣбва да се подложи на ремонтъ, който ще има за послѣдствие въоръжението на учителството съ новата трудова дидактика и методика.

Най-послѣ трудовото училище прѣдполага дѣтско трудово общежитие, една дѣтска комуна, гдѣто никой не може да се ползва отъ нищо, безъ да е вложилъ своя трудъ споредъ силитѣ си, дѣто тоя трудъ нѣма да бжде използванъ отъ никого, а плодетъ отъ него ще бждатъ на разположение само на трудящия се малъкъ свѣтъ. Тамъ, въ това дѣтско общество, ученицитѣ ще се запознаятъ и съ нравствения кодексъ, но не по книга или чрѣзъ устни наставления, а на дѣло.

Накрай ще добавя, че е невъзможно още отъ сега да бжде обрисуванъ пълния образъ на трудовото училище. Неговия силуетъ се вижда въ зарята, що прѣдвѣщава новото трудово общество. Това общество носи въ утробата си и ще роди новото училище.

Нека се готвимъ да го посрѣщнемъ и подкрѣпимъ, безъ да се насилваме да пророчествуваме за неговото бждеще.

Върху възможността да се роди новото училище и възможния неговъ образъ, азъ ще говоря слѣдния пжтъ.

Хр. Спасовски.

ХРОНИКА.

Въ чужбина.

Училището и животътъ въ Съвѣтска Русия. Болшевикитѣ прѣдприеха коренни реформи въ всички обществени институти. Не остана незасегнато отъ тѣхния реформаторски замахъ и народното училище. Ако прочетете указитѣ, окръжнитѣ, програмитѣ и брошуритѣ на комисаря на народната прасвѣта и на неговитѣ помощници, безъ друго ще останете подъ впечатлението, че днесъ Съвѣтска Русия притежава най-идеалното, най-свършеното училище на земното кълбо. За такова ни го сочатъ и нашитѣ комунисти въ реферати, рѣчи и вѣстникарски статии. И дѣйствително, картината, която ни рисуватъ, е прѣлѣстителна: тамъ вече народниятъ учител не гладува, неговиятъ трудъ е справедливо оцѣненъ и щедро възнаграденъ, бѣдни, гладни и голи дѣца нѣма, училищнитѣ здания не сж мръсни, задимени и тъмни изби, а свѣтли, просторни и чисти палати, най-разнообразни помагала въ изобилие, покжщнини разкошнѣ, книжното обучение е отдавна прогонено, навсѣкждѣ кипи истинско „трудово обучение“ и подъ неговитѣ благодатни лжчи дѣцата на пролетарията израстватъ здрави, бодри и силни, за да станатъ утрѣ истински борци за култура и прогресъ...

Такава ли е, обаче, дѣйствителността? Такъвъ ли е дѣйствителния образъ на болшевишкото училище?

Всички, които го познаватъ отъ непосредствени наблюдения и които могатъ да кажатъ напълно безпристрастно впечатленията си, безъ да смѣсватъ дѣйствителността съ мечтитѣ си, отговарятъ единодушно: „не.“ И най-добритѣ приятели на болшевикитѣ измежду „свѣтизиранитѣ“ руски учители сж разочаровани отъ новото руско училище, отъ условията за животъ и работа въ него. Нѣколцина отъ тѣхъ, слѣдъ като се простиха съ болшевишката „свобода“ и заминаха за чужбина, дадохъ въ французкия и английския печатъ поразителни, потресни описания за живота и училището въ обширната руска земя. То не е никакъвъ рай, а пъкълъ, на който надписътъ на Дантевия адъ — „Оставете всѣка надежда Вие, които влизате тукъ“ — напълно прилѣга.

Измежду непосредствениитѣ наблюдатели и познавачи на сегашната руска дѣйствителность най-релефна, най-пълна и най-интересна картина за нея ни дава швейцарецътъ г. Хекторъ Николъ, дългогодишенъ руски учителъ.

Войната заварва г. Николъ като учителъ по френски езикъ въ мжжката гимназия въ гр. Вилна. При германското

нашедствие прѣзъ 1915 г. той бива изпратенъ въ тила и учителствува до 1920 г. въ Вѣнжовъ, малко градче въ околността на гр. Тула, — отначало като „имперски“, а отъ послѣ като „свѣтизиранъ“ учителъ. Тукъ ще придадемъ накратко неговитѣ бѣлѣжки тъй, както ги намираме въ френскитѣ вѣстници¹⁾. Като прѣдговоръ на тия му бѣлѣжки стоятъ думитѣ: „Като избѣгвамъ всѣко пристрастие, стремежи се да бѣда колкото е възможно по-обективенъ, азъ ще изложя вѣрно всичко, което съмъ наблюдавалъ като учителъ и глава на семейство.“

„Щомъ се заговори за днешнитѣ условия на живота въ Русия, думитѣ „кипежъ“ и „хаосъ“ идватъ сами подъ перото. Като изоставиха, дѣ повече дѣ по-малко, „старитѣ“, съ които, „нищо не могло да се направи,“ комуниститѣ се нахвърлиха върху дѣтето и училището. Съ единъ замахъ тѣ отритнаха всички познати до сега педагогически принципи. Всички вѣковни придобивки, всички най-елементарни истини изъ областта на човѣшката психология, бѣха обявени за заблуждения. Упорито, съ местична ревностъ се прѣслѣдва цѣлѣта, да се подчини на всѣка цѣна дѣйствителността на нѣколко абстрактни формули, възприети а priori. За да се заставятъ критикитѣ да мълчатъ, свободата на печата, на словото и на личността се унищожатъ. Да се противопоставишъ на комунистическитѣ догми, значи да се самоосъдишъ на смъртъ чрѣзъ застрѣлване, гладъ или отчаяние“.

„За да се завладѣе дѣтето, трѣбва да се проникне въ семейството, да се разрушатъ основитѣ му, като се изолиратъ едни отъ други неговитѣ членове, напр., едни да се хранятъ въ училищнитѣ трапезарии, други — въ кварталнитѣ кухни, така че дѣца и родители да не се срѣщатъ и виждатъ, освѣнъ вечеръ и то твърдѣ малко врѣме. Така лесно ще се тури рѣка на дѣтето, ще се „монополизира“ и „свѣтизира.“ Това трѣбва да става прѣзъ най-раната му възраст — още когато е на 4—5 години, а дори и отъ самото му раждане, ако е възможно. Въ Петроградъ и Москва всѣка брѣменна майка, която обѣщае да отстъпи дѣтето си, когато послѣдното навърши 4 години, получава, когато го роди, 5000 рубли. На нея се поставя всичко, каквото е нужно, за да го отгледа, докато навърши 4 години. Отъ тоя моментъ дѣтето става държавна собственостъ. Доброволно или на сила то се отнема отъ майката. Малкитѣ се даватъ въ „ясли“. Често пѣти дѣтето не се връща вечеръ на майката. Има сжщо устроени забавачници, приюти и други подобни заведения, съ които се цѣли да се раздѣлятъ дѣцата отъ родителитѣ.

„Отъ 4 до 8 години дѣцата играятъ, пѣятъ и рисуватъ

1) Повечето отъ цитатитѣ заемаме отъ френското сп. „L'école et la vie“, бр. 27 отъ 26 мартъ т. г.

въ забавачниците, дѣто живѣятъ на групи; отъ 8 до 13 години се учатъ въ долния курсъ на основното „трудово съвѣтско училище,“ а отъ 13 до 17 години — въ горния курсъ. Нѣма никакви срѣдни училища, защото тѣ нарушавали священното равенство. Има само единъ типъ училище за двата пола. Никакви директори — вмѣсто тѣхъ прѣдседатели. Никакви учители — вмѣсто тѣхъ училищни работници. На теория това е отлично. На практика, обаче, младежъта е неспособна, за каквато и да е сериозна работа; живѣе въ безпјтища и мързелъ. Училището е хаосъ, срѣдъ който фанатизирани теоритици проповѣдватъ като аксиоми съмнителни истини.

Защо прѣзъ тия двѣ години слѣдъ толкова многобройни опити се получиха печални резултати въ възпитанието и обучението на младежъта? — Защото сѣмейството се разрушава. Въ градоветъ то не съществува вече. Всичкото свободно време се посвѣщава на „ловъ“ за кжче хлѣбъ. Още отъ 15 годишна възраст, а дори и много по-рано, момчетата и момичетата „спекулиратъ“, печелятъ повече отъ своитѣ родители и по тоя начинъ ставатъ самостоятелни. Организирана въ банди, младежъта по най-нахаленъ и разгуленъ начинъ цѣль денъ се шляе изъ улицитѣ.

Единъ день азъ самъ видѣхъ на улицата тая сцена: Двама 11—12 годишни хлапака стояха на тротоара съ цигари въ уста. Минава една жена и високо извика не единъ отъ тѣхъ: „Вагабондъ“. Хлапакътъ вдига раменъ. Другарътъ му го пита: „Твоя майка ли е тая жена? ... И тя не ти каза нищо, че пушишъ?“.

— „О! тя не смѣе да ми каже... Вчера на пазаря азъ спечелихъ сто хиляди рубли“...

Съгласно декретитѣ, издадени прѣзъ 1918 год., всѣка принудителностъ въ обучението е прѣмахната: нѣма вече изпити, бѣлѣжки, домашни упражненія. Като се прѣмахна всѣко усилие, всѣка дисциплина и санкция, създаде се пълна анархия. Въ класъ ученицитѣ стоятъ като въ кафене: съ шапки на глава, съ цигари въ уста, безъ учебници и тетрадки. Ученици прѣминаватъ отъ единъ класъ въ другъ, когато имъ хрумне, безъ да имъ попрѣчи нѣкои или да ги смѣмри.

Тоя принципъ бѣше напълно приложенъ въ Москва, въ квартала Кѣморники, дѣто се намира и комисарията на просвѣщението. Другаритѣ Познеръ и Полянски казваха на ученицитѣ: „Искате ли да слушате, слушайте; искате ли да пѣте, пѣйте; желаете ли да танцувате, танцуйте!“ Резултатътъ бѣ тагозъ голѣмо безредие, че прѣзъ януарий 1919 год., по заповѣдь на самия комисариятъ, горнитѣ курсове на всички училища въ цѣлия кварталъ бѣха затворени“.

Ето и нѣколко извадки отъ дневника на г. Николъ за

врѣмето отъ 1917 год. до 1920 год.; тѣ достатъчно ясно характеризиратъ това, което става въ Русия.

„Декемврий, 1917 год. Работници и войници, дошли отъ Москва въ Вѣнжовъ, „съвѣтизираха“ всичко, безъ да гръмне пушка. Какъ-би могълъ да се противопостави човѣкъ?

Колкото повече увеличаватъ заплатитѣ на учители и чиновници, толкова повече животътъ заскѣпва. Когато поискаме да си купимъ млѣко, селянитѣ ни отговарятъ: „Какво ще правимъ съ вашитѣ книжни пари? Кравитѣ не ги ядатъ, а и ние сжщо“.

Май, 1918. Мѣстниятъ комисаръ на провѣтата е младъ селянинъ, бивашъ войникъ. Въ училището — почти никой; сжщо никаква сериозна работа. За всички учители — съ университетско образование или съ никакво — заплати еднакви. Равенство!...

Частъ отъ нашитѣ ученици живѣятъ въ една кжща, национализирана и управлявана отъ съвѣтитѣ. За 40 ученика отъ 13—15 години 8 слуги. Всичко тѣне въ отворителна мръсотия. Отъ мѣсецъ врѣме нигдѣ изъ помѣщението не е метено. За легло служи сламеникъ съ покривка и възглавница, потънали въ мръсотия. Никакви чаршафи. Храна безъ подобно лоша. Прѣзъ миналия мѣсецъ три случая отъ тифозна трѣска. Легнали на сламеницитѣ, дѣцата четатъ романи или играятъ на карти. Много отъ тѣхъ съ седмици не сж се явявали въ училището.

Нашата мѣсечна заплата прѣдставлява покупната цѣна на 2½ кгр. масло. Много отъ нашитѣ ученици, които се занимаватъ съ търговия и спекулация на яйца, сапуни, месо и др., печелятъ повече отъ насъ. Единъ отъ тѣхъ, като прѣдседател на комунистическата младежка група, получава заплата 800 рубли мѣсечно.

Първиятъ викъ на дѣцата, когато се връщатъ отъ училището, дѣто сж се хранили, е: „Гладно ми е!„

29 юний, 1919. Вчера мѣстниятъ комисаръ на просвѣщението пиеше въ мое присѣствие своя чай, като приемаше и посѣтители. За да подслади чая си, той гребѣше често пжти съ лъжичка захаръ на прахъ отъ една торба, която съдържаше 10 кгр. захаръ. Защо разполага той съ толкова захаръ, когато жена ми, дѣцата ми и азъ получихме дажба само 100 грама захаръ за три мѣсеца? — Защото е партиенъ първенецъ.

Отъ 8 мѣсеца насамъ не сме получавали газъ. Разполагаме само съ литъръ и половина. Можѣхме да се сдобиемъ съ 800 грама минерално масло. То ни служи за освѣтление прѣзъ цѣлата зима. Нощемъ ние си свѣтимъ съ една лампичка, която прѣска свѣтлина само на разстояние до 30 см. Нашата вечеря не трае дълго. Въ 7 часа поставяме самовара

на масата, приемъ чай, сваренъ отъ листа на цвѣкло или моркови (сега на морковитѣ тукъ казватъ „чайно дърво“) и въ 8 часа всички си лѣгаме. Тѣй прѣкарахме цѣла зима съ 1½ л. газъ и 800 гр. минерално масло.

Храната: лошъ черъ хлѣбъ, зеле и картофи — всичко по строго опрѣдѣлена дажба. Никакво млѣко. Човѣкъ чувствува, какъ върви бавно къмъ гроба отъ гладъ.

16 декемврий, 1919. Комисарятъ уреди вечерни курсове за възрастни. Много млади хора не присѣствуватъ на занятията, а се разхождатъ и пушатъ изъ коридоритѣ. Тѣ идватъ, защото нѣматъ освѣтление въ кѣщи. Една свободна класна стая служи за нужникъ... Къмъ Великъ-денъ, когато настѣпи по-хубаво врѣме, курсовитѣ останаха безъ ученици. За уроцитѣ си въ тия курсове учителитѣ получиха по 5 рубли на часъ — точно цѣната на едно яйце.

23 декемврий, 1919 г. Дъщерята на моя колега Т. е първоначална учителка въ близко селце. Тя е наела въ една селска кѣща не една стая, а единъ жгълъ въ една стая. На обѣдъ получава зелена чорба, кжсъ черенъ хлѣбъ и картофи безъ масло. Никакво месо и млѣко. Чай отъ цвѣкло. Цѣна за пансиона, включително и наема за „жгъла“, 2000 рубли мѣсечно, а мѣсечната заплата на учителката е 1740 рубли.

Поискахъ да купя коледенъ подарѣкъ за дѣцата си. Влѣзохъ въ книжарницата на комисарията на просвѣщението, единствената тукъ, и не намѣрихъ нито една дѣтска книжка. Най-малката книжка струва 350 рубли. По липса на по-хубави нѣща купихъ единъ моливъ за 55 рубли. Направихъ си смѣтка и констатирахъ, че моята дневна заплата не стига, за да си купя два молива!

9 януарий, 1920 г. Моятъ колега трѣбва да харчи двойно повече отъ заплатата си, за да купува млѣко за едногодишното си момиченце. И за това той бѣше принуденъ да продава всичко, каквото има: дрехи, обуца и др.

Въ врѣме на обучение общъ мързелъ, пълна разюзданостъ въ класъ. Единъ отъ учителитѣ е наруганъ въ мѣстния съвѣтски вѣстникъ (единствениятъ, който има право да излиза), задѣто се е осмѣлил да даде на своитѣ ученици домашно упражнение... Когато влѣзете въ споръ съ нѣкой ученикъ, той ви отговаря винаги: „Каква полза отъ учението? Който нищо не е училъ, знае да печели и живѣе; който се е училъ, напр. нашитѣ професори, умира отъ гладъ.“

Обикновено, въ първия учебенъ часъ не се явява никой, въ втория — едва двама или трима слушатели. Тѣ идватъ въ училището само, за да получатъ хлѣбната си дажба, и слѣдъ това веднага изчезватъ.

11 априлъ, 1920 год. Все още безъ учебници, безъ книги, безъ карти, безъ помагала. Хартия? — Тя се дава на вѣстниците за пропаганда... Изпратиха ни, обаче, едно вели-

колѣпно пияно, реквизирано отъ нѣкѣждѣ. Но въ какво състояние! Училището въ Г., дѣто ходя отъ врѣме на врѣме, сжщо има пияно. Всѣки, комуто скимне, свири. Гаменитѣ влизатъ прѣзъ прозорцитѣ, които нѣматъ стѣкла, и се упражняватъ въ свирене. Когато пѣкъ има събрание, това пияно принася цѣнни услуги: осемъ души сѣдатъ отгорѣ му.

15 априлъ, 1920 г. Единъ отъ моитѣ колеги, който се завърна отъ една болница, ми разказа, че, като забѣлѣзаль въ коридора на болницата шкафъ съ надписъ „библиотека,“ отворилъ го и нищо не намѣрилъ вътрѣ. Запиталь околнитѣ; тѣ му отговорили: „Книги ли? Отдавна се обърнаха тѣ на димъ? Болнитѣ кжсаха листоветѣ и ги употрѣбяха за цигарени книжки.“

26 априлъ, 1920 год. Пълна оскѣдица. Нѣма вече обуца на пазаря. Единъ чифтъ мжжки обувки струва 15,000 до 25,000 рубли, т. е. заплата за осемъ мѣсеца. Учителското дружество се оплаква, съвѣтътъ се вълнува. Теглимъ жребие между 53 лица за 4 чифта подметки, 4 горници за ботуши, 4 горници за дамски пантофи, 4 чифта горници за мжжки обуца и 12 дребни кжсчата отъ обуцарска кожа, отъ които едно се падна на мене.

27 априлъ, 1920 год. При окржжниятъ комисарятъ на просвѣщението сега се числятъ 40 чиновници. На комисаря и неговия помощникъ сж подчинени 8 началници на отдѣления: отдѣление финансово, отдѣление за училищно образование, отдѣление за извънучилищно образование, отдѣление за прѣдучилищно възпитание, отдѣление за училищни доставки, отдѣление за дѣтски колонии, отдѣление за дѣтски градини (забавачници). Комисарятъ, помощникътъ му и началниците на отдѣления образуватъ окржженъ училищенъ съвѣтъ. Въ всѣко отдѣление има по единъ или нѣколко учители. Всѣки учител може да слѣдва по нѣколко седмици въ нѣкои отъ безбройнитѣ курсове въ Москва, за да се подготви за нѣкаква специалностъ: по гимнастика, по музика, по ржководѣние, по рисуване, по запазване исторически паметници, по уредба на библиотеки, театри и др. т.

Трѣскава дѣйностъ, импозантни програми — резултатъ нула.

28 априлъ, 1920 г. Вчера погребяхме нашия колега Д., починаль отъ изтощение. Скрытомъ г-жа Д. донесе у дома палтото съ кожи на покойния си съпругъ.

„Нѣма вече наслѣдници“, казватъ властницитѣ. Когато умре нѣкой и не остави невръстни наслѣдници, властѣта задига всичко, каквото е притежавалъ: покжщина, цѣнности и др.

Погребалниятъ ковчегъ, твърдѣ простъ и обикновенъ, струва 5000 рубли, за мѣсто въ гробищата 1000 рубли, за изкопаване на гробъ 3000 рубли. Всичко за погребение се по-

харчиха 15,000—20,000 рубли, т. е. заплатата на покойния за 6 мѣсеца. Единъ отъ колегитѣ ми възкличава: „Не струва да се мре въ тия врѣмена! Колѣто и да е тежъкъ и непоносимъ живота, по е за прѣдпочитане да се влачи човѣкъ съ него“.

Всички ленти, поставени на гроба на покойния, бидоха откраднати. Тукъ не се даватъ подъ наемъ погребални ковчези, както въ Москва. За това пъкъ тукъ прѣзъ нощъта гробаритѣ отравятъ мъртавецитѣ, взематъ имъ дрехитѣ и ги продаватъ на пазаря. Една жена отъ нашия градъ видѣла, какъ се разпродаватъ публично дрехитѣ, съ които бѣ заровила покойния си мжжъ. Оплаквания, анкети — и скандалътъ се потуши“.

Дневникътъ на г. Николъ, написанъ сбито на 150 страници, е изпъстренъ съ стотици такива потресни факти. Тѣ рисуватъ ясно, просто и живо отъ всички страни общественя, стопанския и културния животъ въ Съвѣтска Русия въ най-черни краски.

Нѣкога извѣстниятъ руски критикъ бѣ писалъ: „Училището е кръвъ отъ кръвта и плътъ отъ плътта на живота; строено прѣзъ всѣка епоха по образъ и подобие на живота, отражавайки въ себе си всички негови недостатѣци, то се развива и усвършенствува само ржка за ржка общественя прогресъ. Какъвто е животътъ, такова ще бжде и училището. Въ добро общество, ще имаме и добро училище.“

Тая мисль остава напълно вѣрна и за днешното училище на Съвѣтска Русия. Нищета и хаосъ въ живота мизерия и анархия въ училището. Ето истинскиятъ образъ на болшевишкото „трудово общество“, отъ което толкова много се възхищаватъ нашитѣ комунисти. На тѣхъ може да се отпрати въпросътъ, зададенъ на г. Николъ отъ единъ буденъ руски учитель:

„Какъ е възможно да симпатизирате на болшевикитѣ, когато съ бързи крачки ни връщатъ къмъ първобитното състояние на човѣшкото общество — къмъ диващината?“

Само умствената нищета може да се възхищава отъ нищетата въ живота и училището и да я сочи като идеаленъ образецъ за подражание.
